

Pretiu lu : 1. Leu moneta romana
séu 50. xr. val. austr.

LIBRĂRIILE VEDE S.R.L.
ANTICARIAT
LEI 4400

BIBLIOTICUS

ROMÂNII

SI

CONSTITUȚIUNILE

TRANSILVANIEI

DE

Dr. IOS. HODOSIU.

PEST'A, MDCCCLXXI.

TIPARIULU LUI V. HORNIÁNSKY.

1844

1844

I Curat 869

ROMANII

SI

CONSTITUTIONALE

TRANSILVANIEI

DE

Dr. IOS. HODOSIU.

PEST'A, MDCCCLXXI.

TIPARIULU LUI V. HORNIÁNSKY.

1871

H 68

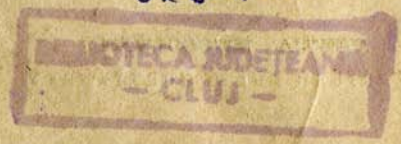
93(408.4)18"

625153M

625.153

LUPTATORILORU.
PENTRU.
DREPTURILE.
NATIUNEI. SI. BESERICEI. ROMANE.
PENTRU.
AUTONOMI'A. SI. INDEPENDINTI'A.
TRANSILVANIEI.
PENTRU.
LIMB'A. SI. PATRI'A. ROMANA.
DEDICA.
AUTORELE.

*A cere cu bun'a, a pretinde în dreptu,
a vindică cu legea : é dreptulu si forti'a
romanului.*

*A luptá pentru limba mai multu cá
pentru viétia, a nu concede din pamentulu
seu nici cátu é negru sub unghia : é virtutea
si detorinti'a romanului.*

LECTORILORU.

Câte-va cuvinte despre originea si publicatiunea acestei scrieri.

In primarér'a anului trecutú, mai multi barbati romani, amici ai mei de principiu, m'au invitatú a elaborá unu memorandu despre situatiunea politica a Romanilorú si a Transilvaniei, cu scopu de a-lu presintá principelui terei si guverneloru sale, spre a-i luminá despre nedreptatírile politico-juridice ce se comitu prin sistem'a dualismului asupr'a Romanilorú si asupr'a patriei lorú.

Amu declinatu acésta onóre, fiindu ca cunosceamu barbati cari au si mai multa eruditiune si mai vechia esperientia, de câtu cum sunt marginitele mele cunoscentie si tiner'a mea esperientia.

Amicii mei au solicitatu, si io m'am pusu la lucru.

Lucrarea erá mai terminata.

Dar scriindu acumú, vedeamu ca lucrarea mea pentru unu memorandu este prè difusa, si éra-si prè

scurta si prè manca pentru o carte unde se tratéza intrég'a viétia politica a unei natiuni si a unei tíeri.

Amu pusu manuscriptulu anca neterminatu in — pulpitu.

Cu inceputulu anului curentu, amicii mei staruiau se publicu opulu.

N'aveamu spesele.

Cá redactore pe acelu timpu alu diurnalului „Federatiunea“, amu inceputu publicarea aici; unde s'a continuatu si dupa iesirea mea dela redactiune.

D'in „Federatiune“ l-amu scosu in editiunea de fatie.

Si asiá vine acumu in manile publicului romanu.

Cetésca-lu, critice-lu, judece-lu.

In partea prima amu tractatu starea politica a romanilor; in partea a dóu'a dreptulu publicu alu Transilvaniei; in conclusiune si apendice amu indicatu ce ar fí de facutu asta-di.

Amu indicatu numai, si n'amu tractatu.

Amu dedicatu opulu meu acelu romanu cari lupta pentru limb'a, natiunea si beseric'a romana, si tuturoru acelu-a cari tienu la drepturile de independintia si de autonomia a Transilvaniei.

Credu ca prin acést-a n'amu facutu distinctiune intre romanu si romanu; pentru ca sunt convinsu, ca in acésta lupta toti romanii sunt un'a.

Rogu pre fia-care, se primésca acésta scurta descriere a lungelu suferintie politice, bisericesci si nationali ale romaniloru — se o primésca cu acea inima, cu acea buna intentiune, si cu acelu doru de fericirea natiunii si patriei romane, cu care amu scrisu.

Pest'a, 1871. februaru (11) 23.

I. H.

ROMANII

si

CONSTITUTIUNILE TRANSILVANIEI.

INTRODUCTIUNE.

Optu-spre-diece secle de candu coloni'a divului Traianu sta viua cu limb'a si dreptulu seu pre ruinele Daciei lui Decebalu; optu-spre-diece secle de esistencia i confirma titlulu neprescriptibilu la pamentulu ce de atâte secle fâra intrerumpere lu posiede, lu locuiesce. Acêsta colonia uitata adese-ori, asuprita mai neintreruptu, calcata de multe-ori: este poporulu romanu, care de la pacea de Carlovitiu, mai bine de unu seclu si diumetate, de candu imperatulu Leopoldu a devenitu domnu a supr'a Transilvaniei — si pênê asta-di, a remasu totu-de-un'a celu mai credintiosu tronului si dinastiei.

Acestu poporu desconsideratu in trecutu, maltratatu de inimicii interni, asupritu in tôte si preste totu — nu se mai pôte in viitoriu si chiaru asta-di a nu mai fi bagatu in séma, fâra cá stabilitatea tronului se nu se clatine, si fâra cá consolidarea monarchiei se nu fia amerintiata — nu de elu, ci chiaru de acei-a cari lu desconsidera.

Poporulu romanu, natiunea romana, trebe restituita in tôte drepturile publico-politice in tîer'a ce o locuiesce si

care prin urmare este a ei. A decide asupra acestei ces-tiuni, însemnéza a decide despre sórtea nu numai a roma-niloru ci si a celoru popóre cari in numeru cu multu mai micu decâtu ei, dar' între ei locuiescu, însemnéza a decide despre sórtea patriei loru : despre Transilvani'a.

Romanii, dupa dreptu si lege chiaru, au asemeni drep-turi politice cá si ungro-secuui, cá si sasii in Transilvani'a ; ei inse, via facti, sunt esclusi de la usulu aceluor drepturi ; ei trebe restituiti in drepturile loru.

Se incercamu a probá acést'a d'in istoria, d'in insti-tutiunile tieiei, d'in lege.

PARTEA I.

ROMANII.

Siepte secle înainte de venirea unguriloru, romanii prin tóte fatalitatile aceluor timpuri, si pre langa tóte in-cursiunile barbariloru, au sciutu se remana domni stapani-tori ai pamentului, ce braciulu loru, invingerile glorióse ale lui Traianu, le-a datu. Dar' nu ne vomu ocupá cu acésta parte a istoriei ; nu vomu basá drepturile romaniloru numai pre acésta parte a titlului loru la tíer'a ce o locuiescu, la drepturile ce li se cuvinu ; nici nu ne vomu provocá la titlulu loru de esistencia neintrerupta de atunci si péné asta-di.

Vomu demunstrá numai ca romanii, de jure si de lege chiaru, si de la venirea unguriloru si de la colonisarea sa-siloru in Transilvani'a, au si trebe se aiba atátu cu cei-a cátu si cu acesti-a drepturi égali politice si nationali.

Celu mai vechiu istoricu ungurescu, Anonymus Belae regis notarius, díce in istori'a sa, ca la venirea unguriloru

in Transilvani'a, pe la a. 890., romanii erau, cari locuiau acésta tíera, si-si aveau principele loru propriu, care cadiendu in batai'a cu Tuhutum, ducele unguriloru, si ei, romanii vediendu mórtea principelui loru, d'in buna voia, dextram dantes, si-au alesu domnu pre Tuhutum.

Éca unu pactu, pactum conventum, intre romani si unguri, prin care romanii departe de a abdice séu a-si perde, ei au impartítu drepturile loru cu ungurii.

Privilegiulu regelui Andreiu II. dela a. 1224., care sasii lu esplica numai in partea loru, nu póte a nu se aplicá si la romanii d'in fundulu regescu. Cuvintele privilegiului aréta destulu de claru, ca acelu-a nu privesce numai pre sasi, ci pre toti locuitorii „a Varos usque Barolt, terra siculorum, terra Sebus et Daros“, cari locuitori nu erau altii decâtu romani, si cu acesti-a, díce privilegiulu, ca sasii „unus sit populus“, adeca sasii se aiba asemene drepturi cá si romanii; si mai multu, acelu privilegiu nu da sasiloru numai drepturi politice asemene cu romanii, ci si usulu paduriloru acestoru-a — Sylvam Blaccorum — lu da comunu cu sasii — usus comunes exercendo.

Éca unu actu, care confirma drepturile publico-politice ale romaniloru d'in asiá numitulu fundu regescu in Transilvani'a.

Istoriculu Pray, in Disertatiunea sa istorico-critica, produce unu documentu autenticu dela Conventulu S. B. Mariae Virginis d'in Colos-Monostu d'in a. 1437., in care „Universitas regnicolarum Hungarorum et Valachorum“ se provóca la unu instrumentu alu regelui S. Stefanu, in care se tractéza despre immunitatile loru comune.

Este de insemnatu ací ca in Ungari'a si Transilvani'a, espresiunile „Universitas,“ „regnicolae“ se aplicau numai la

popórele cari aveau esistentia politica, si cari erau compuse d'in individi cu esistentia civile, si acesti-a erau nobilii si cetatiani, cari formau staturile tiei.

Documentulu produsu de Pray si care l-amu citatu mai insusu, aréta dar', ca romanii pe la a. 1437. se numerau intre „regnicolarum Universitas“ cà si ungurii, si ca ei cu acesti-a anca pre timpulu lui Stefanu I. rege, aveau asemeni immunitati.

Ca romanii au avutu asemeni drepturi cu ungurii si cu sasii, si ca ei, romanii, au fostu in usulu comunu alu acelu drepturi, o dovedesce anca si acea impregiurare, ca o multíme de barbati d'in sinulu natiunei romane, au fostu in cele mai inalte deregatorie ale tiei, precum si in comitate si in fondulu regescu. Ionu Corvinu Huniade a fostu la a. 1441., Voivodn alu Transilvaniei. Mateiu Olahus, a fostu pre la a. 1550. jude regescu in Orestie. Ér' fratele acestui d'in urma, Nicolaus Olahus, care singuru díce in scrisorile sale ca este romanu, a fostu cancelariu de curte la imperatulu Ferdinandu I. Éra Mathia Corvinu, fiulu lui Ionu Corvinu, a fostu rege alu Ungariei. Cumca acesti-a au fostu de stirpe romana, asta-di cine se mai indoiesce ?

Cum poteau romanii se ocupe posturi atátu de inalte in tier'a, daca natiunea romana n'avea asemeni drepturi cu celelalte natiuni ?

Dar' cum natiunea romana cá atare cu incetulu cu incetulu si via facti a fostu scósa d'in usulu a tóte drepturile politice in tier'a sa ?

D'in vechime, afara de privilegiulu andreanu si afara de documentulu memoratu de Pray, abiá ne-a mai remasu vre-unu actu publicu, celu putienu in dreptulu publica alu

Transilvaniei nu se afla nici unul, care se mai pomenesca despre „Universitas“ séu „regnicolae Valachorum.“

De pre la anul 1344. acum, incepuse a se folosi expresiunea „Nobiles“, sub care se presupune ca se intielege „Universitas regnicolarum Hungarorum et Valachorum.“

Astfelu intr'unu documentu de la a. 1344., pre care lu produce Szereday in „Serie Episcoporum Transilvaniae“, se dice : „Regnicolae Nobiles, Siculi et Saxones.“ Chiaru si in documentulu fatalei uniuni de la a. 1437. se dice : „Barones Nobiles, nec non Saxones potiores septem sedium saxonicalium et Siculi.“

Acì, prin acésta uniune, baronii nobili fia fi fostu numai unguri séu si romani, saxonii potiori si secuii, s'au pusu facie in facie cu natiunea, cu corpulu natiunei loru in specie, si facie cu natiunea romana preste totu. Feudalismulu a juratu mórte democratiei, si stergerea drepturiloru omenesci.

Nu incape indoiéla, ca intre „barones nobiles“ erau si romani ; documentu pentru acést'a este jurstarea, ca pênê in diu'a de asta-di se afla o multîme de nobili de origine romana. Acei-a inse chiaru prin conjuratiunea de la a. 1437. s'au ruptu de catra corpulu natiunei, care in cea mai mare parte nu se tieneá de class'a „baroniloru liberi.“

Se insemnamu acì, ca ungurii putieni la numeru mai toti erau nobili, prin urmare nobilii romani rupti de corpulu natiunei, naturalmente s'au alaturatu langa acei-a, cu cari si altminteru erau de conditiune egale politica, si le-a primitu mai in urma si limb'a, si obiceiurile ba chiaru si religiunea.

Amu poteá se numimu acì familie intregu, cari si asta-di traiescu si sunt de origine romana, dar' cari mai

alesu cu introducerea religiunii reformate in seclulu XVI., lasandu-si religiunea romana orientala, si trecundu la cea reformata, au uitatu de originea loru si s'au facutu unguri. Nu le vomu numi inse, pentru ca putienu ni mai póle folosi numele loru ; vomu trece preste ele, precum ele, negandu-si sangele, au trecut la sange strainu.

Se urmamu mai departe firulu istoricu.

Dupa introducerea in dreptulu publicu a numirei de „Nobiles“, „Barones nobiles“, nici ungurii, nici romanii nu mai esercitau drepturile politice cá unguri séu cá romani, ci cá „Nobiles.“ Si chiaru pentru aceea, juridice nu se póte dice ca romanii ar' fi fostu esclusi de la drepturile civili séu publice, cá-ci atunci ar' trebui se o dicemu acést'a si despre unguri. Se remana acì constatatu si aceea, ca inainte de seclulu XVI. nobilii baroni romani au trebuitu se fia in Transilvani'a mai numerosi de câtu nobilii baroni unguri.

Dupa ce inse Transilvani'a s'a ruptu de catra Ungari'a, si n'a mai statu cu acést'a nici in acea putiena legatura diplomatica, ca se o numimu asiá, in care stateá mai nainte, si dupa-ce Transilvani'a, cu partile ei d'in Ungari'a, a devenitu sub principi natiionali magiari, a inceputu a preponderá nobilii baroni unguri, si nobilii baroni romani mergeau d'in dí in dí perdiendu-se. La acést'a a contribuitu fórte multu si religiunea reformata, care se introduceá chiaru pre acelu timpu.

Nobilimea magiara, atátu cea d'in Transilvani'a câtu si cea d'in partile ei, adnectate de la Ungari'a, a primitu mai tóta, religiunea reformata ; ér' nobilimea romana, care confessá religiunea orientala, cu incetulu s'a exclusu de la oficiurile publice ; ceea ce a facutu pre multe familie nobile romane a trece la religiunea reformata.

Ací religiunea a început a luá locul natiunalitatii, si care erá reformatu séu treceá la acésta religiune, se considerá de unguru.

Nobilimea romana, care a remasu credintiósá besericeii orientali, a fostu putiena si debile, prin urmare, supusa toturorú asupririloru.

Si chiaru pre acestu timpu, candu se faceá acésta transformatiune, religiósá la vedere, dar' politica in fondu, si de celu mai simtítu detrimentu pentru natiunea romana — damu de unu documentu in actele dietali de la a. 1557, in care pentru prim'a óra apare numirea de „Tres nationes.“

Si cari se fia aceste „tres nationes?“

Éca cuvintele documentului: „Fidelis nostrae Universitatis trium Nationum Transilvaniae, Nobilium, Sicularum et Saxonum.“

Asié dar' pre langa natiunea sicula si saxona si o natiune a nobililoru !

Dupa cele díse mai in susu, nu incupe indoiéla ca sub „Natio nobilium“ se intielegeá cét'a nobililoru romani si unguri; cá-ci amu vediutu mai in susu, ca intre „barones nobiles“ erau si unguri si romani.

Pre acestu timpu, si anume pre la an. 1578, Stefanu Iosica a fostu cancelariu de curte, ér' Ionu Getzi pre la an. 1588 a fostu gubernatorele Transilvaniei, si ambii acesti-a, precumu se scie, au fostu romani, prin urmare, o repetímu, ca romanii juridice si in acésta epoca au fostu in dreptulu politicu si civilu asemenea cu ungurii, ca-ci altu-feliu nu poteáu Getzi si Iosica a ocupá cele mai innalte deregutorie de statu in tíera si la curte.

Dar' éra-si de alta parte trebe se repetímu jurstarea,

ca nobilimea romana mergeá d'in di in di scadiendu prin trecerea de la religiunea romana-orientale, acum la religiunea reformata, acum la cea romano-catolica, si prin acést'a la natiunalitatea magiara.

Mai adauge la acést'a, ca Mihaiu bravulu, principele Romaniei, cuprindiendu Transilvani'a pre la an. 1600, si eliberandu pre secui de sub iobagi'a, la care in cea mai mare parte i supusese nobilii prin conclusele dietali de la anii 1562 si 1595 : acésta impregiurare asemene celei cu religiunea reformata, ce mass'a poporului romanu n'a voitu a o primí, a nascutu si alimentatu pênê la supremulu gradu ur'a ungariloru contr'a natiunei romane ; de ací apoi persecutiunile atrocisime contr'a romaniloru sub principii reformati si pênê la 90 de ani dupa mortea lui Mihaiu bravulu, candu Transilvani'a deveni apoi sub scutulu dinastiei habsburgice.

Romanii nobili in comitate nu se mai admiteau la de-regutoriele publice ; romanii liberi in cetati si fundulu rege-scu erau esclusi de la tóte beneficiile comune si de la meserie ; ér' romanii tierani, de-sí dupa decretulu lui Uladislau II., de la an. 1514, fiindu ca n'au luat parte la rescól'a de sub Georgiu Dozsa, au remasu liberi de iobagi'a, totu-si nobilimea magiara a aflatu diverse midi-loce si felurite câli de a-i face iobagi si a-i stringe la robota, la decime si la alte prestatiuni, de cari multe prin lege erau scutiti ; apoi preotfimea romana erá tractata in modulu celu mai injositoriu, atroce si neumanu, si nu erá crutiatu nici chiaru episcopulu romanu, si mitropolitulu Sav'a, care, la mandatu principelui reformatu Apafi I., fù aruncatu in carcere, de unde in tóta Vinerea se scoteá si lu, bateá cu toiage pênê-ce in urma si-a datu sufletulu sub bâtele unguresci. Dupa

mórtea acestui episcopu, clerulu s'a pusu sub inspectiunea Superintendentelui reformatu, care duceá presidiulu in sino-
dele romanesci, si se lasá a se transportá in Sinodu pre
umerii a patru protopopi romani.

Atátu popii reformati au fostu de intoleranti! Atátu
ur'a loru pentru romani, câ-ci acesti-a n'au voitu a-si lasá
legea si limb'a!

Pre langa acésta persecutiune universale contr'a
natiunei romane, dîcemu universale, câ-ci ea erá indreptata
contr'a nobilimei romane, contr'a preotîmei si contr'a tierá-
niloru romani, si care persecutiune a tienutu aprópe unu
seclu intregu, pre câtu tîmpu adeca au domnitu in tíera
principii reformati — a venitu potestatea legislatoria cu
tóta furi'a sa contr'a natiunei romane, si prin concluse pu-
blice o esclude de la tóte drepturile civili, o declara de to-
lerata, o amerintia cu proscriptiune d'in pamentulu propriu,
d'in patri'a strabuniloru ei!

Pudórea si simtiulu umanu, rusînea si infiorarea de
faptele unui seclu, ce este mai multu decátu barbaru, nu
ne permite a citá acele injurie ce in Aprobatele unguresci,
in conclusele dietei transilvane dela 1540 pênê la a. 1653,
se cuprindu in abundantia a supr'a unui intregu poporu, si
a supr'a religiunei lui.

Unii dîcu, ca nu legislatiunea ar' fi fostu aceea care
s'ar' fi dejositu vre-odata a santiuná prin concluse publice
proscriptiunea natiunei romane si tolerarea religiunei ei, ci
ca acésta injuria ar' fi fostu numai o infernale inventiune
a redactorelui colectiunei, cunoscuta sub nûmirea de „Apro-
batae constitutiones,“ care singuru ar' fi intercalatu espre-
siunile si terminii dejositori natiunei romane.

Fia. Pentru ce inse atunci legislatiunile urmatórie n'au

stersu d'in lege acei termeni, ce degrada pre unu poporu, si cari, autoriloru, ori cine ar' fi fostu acei-a, numai rusine, ér' sustienetoriloru, fia si numai taciti, desonóre le faceá ?

Fia. In fapta inse se urmá inventiunea infernale a redactorelui, de cum-va nu erá a legislatiunei, si natiunea romana nu se admiteá si nu se numerá intre staturi, éra religiunea ei se numerá intre cele tolerate.

Intr'aceea se nascuse si Verböczy cu Tripartitulu seu, prin care se decretéza, ca „nobilitas solum modo hungarica,“ si ca „rusticus praeter laboris mercedem nihil habet.“

Éra ungurii nobili, intariti acum si immultiti prin baronii nobili romani, cari primindu religiunea „ungurésca“ (asia numiá poporulu romanu religiunea reformata) 'sischimbara si limb'a si se fecera unguri, ungurii nobili, dîcemu, au inceputu a intrebuintiá in actele publice terminulu de „natio hungarica“ in locu de „natio nobilium“, si decretara cu incetulu iobagi'a perpetua.

Astfeliu natiunea romana in fapta a fostu scósa dela tóte drepturile civili si politice ; astfeliu poporulu romanu deveni „glebae adstrictus.“

Astfeliu erá starea sociale, civile, politica si religiósa a n a t i u n e i r o m a n e catra dîlele, candu se apropiá timpulu cá Transilvani'a se devina sub scutulu casei habsburgice.

La 12. ianuariu 1681, principele Apafy si staturile tieriei, intre cari natiunea romana nu se numerá, se dechiara pre partea malcontentului in Ungari'a Tóköli contr'a imperatului Leopoldu I., si se alatura cu armat'a la armat'a malcontentului; imperatulu ofensatu 'sitramite armat'a spre Transilvani'a, unde dupa câte-va speditiuni militare, intrandu in luu'a novemvre 1685, principele si staturile la a. 1686

se supunu imperatului; ér' la a. 1688 prestéza omagiulu, si Transilvani'a devine sub scutulu si protectiunea casei habsburgice.

Romanii credeau, si erau in dreptu a crede, ca cu schimbarea tronului in Transilvani'a, sórtea loru anca se va schimbá spre bine, si ca ei se voru restituí in vechiele si neprescriptibilele loru drepturi civili si politice, se va liberá religiunea loru d'in catusi'a intolerantie, si poporul va devení stapanu preste stravechiulu si nealienabilulu lui pamentu.

Ce se facù inse?

Imperatulu Leopoldu I., anca pênê nu abdicase principele Apafy, a emisu diplom'a dela 4. decemvre 1691, care se numesce *charta magna* a Transilvaniei, si cu dreptu cuventu, ca-ci acést'a este pétr'a fundamentale pre care mai vértosu se baséza constitutiunea tiei.

Dar' acésta diploma nu memoréza nimicu despre romani; in ea inse nu obvine nici espresiunea de „tres nationes,” séu de „Status et Ordines trium nationum,” ci aceste se inlocuiescu espresse cu numirile: unguri, secui si sasi.

„In omnibus officiis — dîce in punctulu cinci — utemur indigenis transilvanis, hungaris nempe, siculis et saxonibus... neque exteræ nationes, aut quæ Nobiscum ab illis exteræ et inhabiles dignoscuntur, ad honores et munera, quotiescunque ea vacare contigerit, praevalébunt; salva tamen Nostra, cum illorum consensu ad recipiendum aut non recipiendum, comendatione.“

Ér' in punctulu siese dîce: „Bonis ob defectum prolium, aut notam infidelitatis, ad fiscum devolvendis, benemeritos transylvanos Hungaros nempe Siculos et Saxones, propensi erimus dignari.“

Éca si prin acésta diploma drepturile politice si civile rezervate numai unguriloru, secuiloru si sasiloru; si bunurile d'in defectulu semintiei séu d'in not'a de infidelitate, promise si garantate numai loru.

Se fia óre si aci o infernale inventiune a redactorelui diplomei dela 4. Dec. 1691, ca între indigeni numera pre unguri, secui si sasi, ér' pre romani i retace cu totul? pre candu se scie, ca mai nainte, si anume la 16. novemvre 1690, acel'a-si Leopoldu dedese prim'a diploma, in care totu la punctu cincii, se d'ice numai in genere: „ad omnia officia Transylvanos indigenos adsumemus.“

Séu romanii „Universitas regnicolarum valachorum“ d'in seclulu XV, in seclulu XVII. nu se mai considerá de indigeni in Transilvani'a? Séu dór' ca acele „exterae nationes“, despre cari vorbese diplom'a, sunt chiaru romanii?

Fia ori-cum. Indigenatulul poporului-principe in Transilvani'a nu se póte sterge nici prin diplome, nu se póte luá nici prin o lege.

Si fia, ca numai redactorele diplomei ar' fi vrutu a esclude pre romani de la drepturile politice si cetatienesci in tíer'a loru, si pentru aceea nu i-a specificatu si pre ei între indigeni.

Inse aci ar' trebui se repetîmu tóte acele ce amu d'isu mai in susu, candu amu vorbitu despre redactorele colectiunei „Aprobatae Constitutiones“.

Tronulu s'a schimbatu, dar' sórtea romaniloru a remasu totu aceea-si.

Cu tóte aceste romanii nu desperasera; si ei departe de a se indoi in bunavoinfi'a imperatului Leopoldu I., cu atátu mai vertosu ca elu se numiá „imperatulu romaniloru;“ d'in contra ei credeau tare, ca intentiunea acestui imperatu

la confirmarea punctelor d'in diplom'a dela 4. dec. 1691. n'a potutu fi nici-decumu aceea de a scurtá drepturile niciunei natiuni, si cu atâtu mai pucinu drepturile celei mai vechie si celei mai numeróse natiuni, ale natiunei romane in Transilvani'a. La acésta credintia si firma presupositiune ne indreptatiescu cuvintele a insu-si imperatului unde in conclusiunea diplomei dice: „Visis et examinatis praedictis articulis et punctis, pensantes eos honori, quieti et commodo Statuum, Ordinum et incolarum omnium conducere, eosdem in omnibus suis partibus et capitulis aprobamus.“

Dar' cu tóte aceste de alta parte, romanii in fapta au remasu, cumu amu díce, afara de barierele constitutiunei; ei in drepturile loru au fostu prè simtítu scurtati, ceea ce intr'adeveru Staturiloru nu le servesce spre onóre, éra incoliloru, a caroru cea mai mare parte sunt romani, nu le contribue spre odihna si folosu; si asiá diplom'a, care in acea supositiune s'a intaritu cá se servésca totu roru incoliloru spre odihna si folosu, nu scimu daca ar' poté avé potere si validitate specificu pentru romani.

Se mai insemnamu aci, ca in tóta diplom'a lui Leopoldu nu obvine nicâiurea espresiunea de „quator receptae religiones“, ci se dice numai in generalu „receptae religiones.“ Acumu, intre „receptae“ pre câtu acést'a insemnéza dreptulu de civitate donatu, ar' fi trebuitu se se intieléga si „religiunea romana orientala“ de care se tieneau romanii.

Acést'a inse in fapta nu s'a urmatu asiá. Câ-ci de si religiunea romana n'a fostu prin lege formale proscrisa, prin urmare, cá cea mai vechia si la inceputu singura in tíera, nici n'a fostu lipsa de a se dechiará prin lege de recepta, totu-si ea nici dupa diploma nu s'a bucuratu de

dreptulu exercitiului liberu, cá religiunile evangelica, care la a. 1558., si cea reformata séu calvina, care la a. 1564., si cea unitaria, care la a. 1571., si cea catolica, care sub principele catolicu Báthori la an. 1572. tóte cá nóue in tíera, prin concluse dietali s'a dechiaratu de recepte in tíera. Si de aci, si astfeliu anca in seclulu XVI. s'au nascutu sistem'a de „quatuor receptae religiones“ in Transilvani'a.

Aceste „quator receptae religiones“ erau cele numite aci, intre cari, precum se vede, religiunea romanilor nu se numerá, si dára, ungurii sub „receptae religiones“ d'in diploma, au inceputu a numerá numai pre aceste patru; religiunea romanilor prin urmare si dupa iesirea diplomei se numerá de facto intre cele tolerate.

Cu atátu mai vertosu câ-ci la câtu-va timpu dupa iesirea acestei diplome, s'a aflatu unu anume Petru Alvintzi, care si-a datu tóta ostenél'a la curte cá espresiunea generale de „receptae religiones“ d'in diploma se se restringa numai la cele patru: catolica, reformata, unitaria si luterana (evangelica); si i-a succésu a esoperá unu decretu prèinaltu de curte indreptatu câtra elu ensu-si, care se si numesce „resolutiune alvintiana“, si in care se numescu acele patru religiuni recepte. Inimicii romanilor, si erau, si sunt multi nimicii lor, a consideratu acestu decretu de o a dóu'a diploma, si nici ca dupa aceea vre-unu individu romanu de religiunea orientala a mai potutu vre-odata ajunge la vre-o deregutoria de statu.

Astfeliu romanii, o repetímu ca, si dupa diploma, séu d'in prav'a intentiune a nobililor unguri, séu prin infernal'a inventiune a redactorelui diplomei, a fostu proscrisi atátu de la exercitiulu liberu alu drepturilor civili si politice, câtu si de la liberulu exercitiu alu religiunei lor.

Atâtu diplom'a de la 4. dec. 1691. câtu si decretulu câtra Petru Alvintzi, ambe in prejudeciulu romaniloru, se dedesera pre timpulu candu imperatulu Leopoldu I. erá numai protectorele Transilvaniei; câ-ci elu a devenitu domnu Transilvaniei numai la an. 1699. dupa memorabil'a bataia de la 26. ianuariu, prin pacea incheiata la Carlovitiu. Acésta singura impregiurare dara, poteá se dèie imperatului dreptulu de a face in acele documente modificatiunile reclamate de binele tierei, si a pune capetu asuprairiloru la cari erá espusa cea mai numerósa natiune in Transilvani'a.

Imperatulu a si incercatu si respective inceputu a face astfeliu de modificatiuni.

Cum ?

Romanii conscii drepturiloru loru, la cari n'au abdísu nici-odata, dar' paresiti de o parte mare a nobilimei, loru, care trecuse la alta lege si prin urmare la alta limba, s'a, vediutu cu pucin'a nobilime ce remasese credintiósa si limbei si legeru romane, s'a vediutu dícemu redusi la poterile loru proprie de a-si eluptá si revindicá vechile loru drepturi atâtu politice câtu si besericesci. Si asiá precum in trecuta, de asemene si acum n'a incetatu a-si reclamá starea publico-politica si religiósa in tíera.

De unde se incépa inse ?

Romanii vediendu, ba amaru simtiendu persecutiunile besericesci cele mai terribili ce le comiteau mai alesu calvinii a supr'a loru, au venitu la ide'a de a se uní cu beseric'a Romei, ai carei fii se bucurau de tóte drepturile in tíera, crediendu ast-feliu ca nu numai voru scapá de infernalele persecutiuni religióse, dar' ca voru poté reintrá atâtu in liberulu esercitiu alu religiunei loru câtu si in usu

drepturilor politice și civili, la cari, cum amu dîsu, n'au renunțiatu nici-odata.

Si preotîmea romana, sinodulu celu mare de sub metropolitulu romanu Atanasiu, ținutu la 4. sept. 1700. in Alb'a-Iuli'a, a primitu uniunea cu beseric'a catolica.

Fia insemnatu aci, ca acêsta uniune s'a facutu numai in cele patru puncte ; éra ritulu, canónele, si datinele besericesci orientali, constitutiunea reprezentativase remana neatacata si in tóta valórea ei ; clerulu romanu se aiba si se se bucure de tóte acele drepturi, privilegie, scutiri si libertati, cari le au romano-catolicii ; si preste totu, romanii se nu se mai considere de suferiti, ci de fii recepti ai țierei, si se se inainteze la tóte deregatoriile publice.

In urm'a acestei reclamatiuni solemne a romaniloru, imperatulu Leopoldu a repusu pre romani in usulu drepturiloru loru de cetatiani, si la 19. martiu 1701. a emisu o diploma solemna, in care se dîce : „*pio. peculiari nostro caesareo-regio, quo erga nationem valachicam ducimur affectu decrevimus quin imo clementer annuimus, ut quicumque etiam seculares et plebeae conditionis homines ecclesiae romano-catholicae semet univerint, imediate statui catholico adnumerentur, unaque inter Status reputentur, capacesque universorum Beneficiorum reddantur.*

Imperatulu demanda apoi cá : „*praesens caesario-regium diploma mandatumque nostrum*“ se se publice in tóta țier'a, in tóte comitatele si in tóte scaunele secuiesci si sasesci. Nu mai pucinu impune toturoru credintiosiloru, staturiloru si orduriloru, guberniului, si mai alesu locotenentiloru generali si toturoru oficialiloru belici, cá se observe intru tóte acêsta diploma.

Observatu-s'a? Bá. Pentru-ca de si a urmatu mai multe mandate prè inalte, cari intetiau practicarea acelei diplome, ele totu-si au remasu fara efectu. Pentru-ce? pentru-ca se disputá validitatea diplomei chiar'.

Daca inse $\frac{1}{4}$ p a r t e a locuitoriloru d'in Transilvani'a, ungerii si sasii, a cutediatu a disputá validitatea acestei diplome, care nu ataca intru nimic drepturile lor, atunci $\frac{3}{4}$ parti a locuitoriloru, romanii, cu mai multu dreptu potu disputá validitatea diplomei dela 4. dec. 1691. si a decretului Alvintianu, cari pre candu sunt numai in favorea a $\frac{1}{4}$ parti a locuitoriloru, pre atunci pre $\frac{3}{4}$ parti a locuitoriloru i esclude dela usulu drepturiloru civili si bisericesci, si o potu disputá cu atátu mai vertosu, fiindu ca acésta diploma si decretu, sunt date pre candu imperatulu anca nu erá domnu cì numai protectore alu tiei.

Adeverulu acestei obiectiuni l-a vediutu contrarii, si nu s'au disputatu mai multu; dar' nici nu s'a realizatu acea diploma data romaniloru.

Dreptu aceea episcopulu romanu Inocentiu Miculu a staruitu de nou la curte pentru recunóscerea natiunei si religiunei romane, adeca pentru restituirea drepturiloru ce natiunea si religiunea romana le avea d'in vechime.

Dupa staruintiele lui Inocentiu de o parte, si de alt'a, cá romanii se nu mai dispute validitatea diplomei dela 4. dec. 1691. si a decretului alvintianu, ungerii s'au incercatu a multumì natiunea romana cu art. 6. dela diet'a d'in 1744., dechiarandu ca romanii ar' fi de asemenea conditiune cu ceia-l-alti locuitori ai tiei, si ca ar' fi anumerati la un'a d'intre cele trei natiuni recepte, cari constituiescu sistem'a tiei.

Dar' acestu articlu in fondu nu este alta decâtu o nóua injuria contr'a natiunei romane; câ-ci romanii bine

scieau si o afirman totdeauna ca de jure, de dreptu, ei sunt de asemenea conditiune cu ungurii si sasii ; in fapta inse erá cu totul altmintere, câ-ci natiunea romana anca totu erá esclusa dela usulu drepturiloru civili si politice ; câ-ci articlulu memoratu dice espresu : „neve plebs valachorum numerum inter nationes faciat, ac vel ulli trium nationum, earumque juribus, privilegiis, immunitatibus et praerogativis praejudicio sit.“ Si apoi, cumu natiunea romana s'ar' fi potutu séu s'ar' poté adnumerá altei natiuni straine, candu ea numai sie inse-si se póte adnumerá ?

Beneficiulu acestui articlu, daca póte fi in elu atât'a beneficiu câtu é negru sub unghia, acestu beneficiu dîcemu se estindea numai asupr'a nobilimei romane, dar' care a cumu numai erá romana. Cu unu cuventu, prin acestu articlu nobilimea romana nu erá universitas Valachorum, ci ea se adnumerá unei-a d'între cele trei natiuni recepte.

Cari inse erau aceste trei natiuni recepte — ne intrebamu éra-si aci ? câ-ci nu este neci-o lege prin care s'ar' decretá receptiunea a trei natiuni. Amu vediutu in seclulu 16. religiuni recepte, dar' nu aflamu lege despre trei natiuni recepte.

Documentele vechi pre cumu amu vediutu mai insusu, si chiar' intielesulu instrumentului uniunei totdeauna fatali, ne aréta ca aceste trei natiuni sunt ungro-secuii, romanii si sasii.

In fapta inse, prin usu si abusu, prin inventiuni infernali, la epoc'a in care vorbimu — aceste trei natiuni sunt ungurii, secuii si sasii ; éra nobilimea romana se se adnumere la un'a ori-care d'in aceste.

Ce absurditate !

Ungurii si secuii sunt un'a si aceea-si natiune, si totu-si se formeze duóe natiuni politice; romanii sunt o natiune, si totu-si se nu formeze natiune ci se se adnumere la alt'a!

Cu astfeliu de absurditati si fictiuni s'a incercatu dela inceputu inimicii natiunei romane, a o esclude dela drepturile ei naturali si neprescriptibili!

Se vedemu mai departe cumu romanii n'au incetatu nici-odata de a-si reclamá drepturile loru natiunali, politice si religióse.

Se trecemu preste institutiunile lui Iosifu II. prin cari s'au resturnatu privilegiile celoru trei natiuni, si s'a introdusu concivilitatea universale; se trecemu si preste revolutiunea lui Horia, care s'a luptatu pentru „drepturile omului“ — câ-ci aceste au facutu anca si mai furiosi pre inimicii elementului romanu — si se ajungemu la a. 1791.

La acestu anu, natiunea romana se adreséza câtra imperatulu Leopoldu II. cu o petitiune, in care ea, prin clerulu ei de ambe riturile, prin statulu ei nobilitare, civile si militare, 'sireclama drepturile civili, politice si besericesci.

Acésta petitiune tramitiendu-se dela curte la diet'a de atunci a Transilvaniei, staturile si ordurile a respunsu cu art. VI dela a. 1744.

Injuria si oprobriu!

Representatiunea ce diet'a a facutu in obiectulu petitiunei è cea mai dejositória pentru romani. Staturile si ordurile le denéga originea, i numesce venetici si iobagi fugiti, rudi si neculti. Se díce apoi in acea representatiune ca a admite pre romani de a p a t r' a n a t i u n e in tíera, este in contr'a legiloru si constitutiunei tierei, si ca ar' resturná sistem'a si constitutiunea tierei.

Absurditati la a. 1744., absurditati la a. 1791 !

Bá anca in acésta dieta s'a renoitu dispositiunea diplomei leopoldine, cá la oficiele publice, fia politice, fia camerali séu de administratiunea justitiei, se nu se aplice alti civi ai patriei, decâtu cari se tienu de un'a d'intre cele trei natiuni recepte, adeca magiara, secuia si sasa.

Si, cá ungerii se se intarésca si mai multu in elementulu magiaru, prin art. XVI. d'in acelasu anu, au declaratatu pre nobilii d'in Ungari'a de asemenea conditiune séu prerogativa nobilitare in Transilvani'a cu nobilii de aici, adeca le-a datu dreptu cetatianescu in intielesulu de atunci, candu adeca numai cei ce se bucurau de prerogative nobilitari, aveau drepturi civili.

Asiá starea romaniloru a remasu totu aceea-si atátu in privinti'a drepturiloru politice si civili, câtu si in privinti'a conditiunei loru de glebae adstricti ; câ-ci liber'a emigratiune despre care tractéza art. XXVI. de atâte greutate è legata, in câtu perpetu'a obligatiune a coloniloru si glebe-adstrictiunea, a remasu precum erá mai nainte decretata prin legile magiaresci ; éra admisiunea la oficie publice a celoru ce n'au prerogativa nobilitare, despre care vorbesce art. XIX, este numai pentru orasie, si se estinde numai pênê la secretariatu, si nu cum-va se intréca o tertialitate, cà-ci acést'a ar' fi in prejudeciulu natiunei magiare si secuie ! (vedi art. LX.)

La a. 1834. romanii renoiescu petitiunea dela a. 1791.

Staturile si ordurile respundu la 1834. precum a respunsu la a. 1791.

Prin urmare, nici acésta petitiune de la a. 1834. n'a avutu resultatu pentru romani.

A declaratatu si acum in acésta dieta cá si in cele de

mai înainte ca nobilii si libertinii romani in comitate si in scaunele secuiesci au asemenea prerogative cu ungurii, dar' tot-de-auna studiosa mente a evitatu conclusiunea ce trebuia se urmeze de aci, adeca ca natiunea romana se aiba deputati in dieta, consiliari la guvernul si tabla, in proportiune cu deputatii si consiliarii de celelalte natiuni.

Dá, pentru ca nobilii si libertinii romani, cu prerogative asemenea ungurilor, se adnumerau natiunii magiare.

Si mai multu, in acésta d'in urma dieta s'a luat in desbatere cestiunea de a luá averile preutilor si beserice-lor romane anca si a celor unite; si rezultatulu a fostu, ca dupa inchiderea dietei multi preoti romani si beserice s'au lipsitu de fondurile ce le aveau.

Astfelu ungurii rapiau dela romani si drepturi si avere!

Lucru naturalu! Ungurii arbitri de putere, 'si conferiau sie-si totu feliulu de drepturi si privilegiuri. Si pentru a-si conservá aceste prerogative erá indispensabile prestigiulu legalitatii: ei 'lu aveau; pentru ca ei si-lu faceau; si-lu faceá tot-de-auna in avantagiulu propriu, si in detrimentulu natiunii romane; si facundu-si legile, ei erau totodata si despotii esecutori ai legiloru.

De aci inainte inse, ungurii apuca o cale si mai periculósa pentru esistinti'a natiunii romane.

Asecurati prin usu séu abusu séu fia si prin lege, adusa de ei, despre esistinti'a loru politica si civile; ei se incercau acum a-si asecurá si esistenti'a specificu natiunale, a cascigá si aici suprematia, si a oprime si in acestu respectu pre natiunea romana, adeca a intrude limb'a magiara la totu ce nu è magiaru.

Nici-odata ungurulu n'a potutu dá pre o cale mai ratecita si contraria chiar' chiamarei si conservarei proprie,

cá atunci candu i-a venitu fatal'a idea de a-si impune limb'a la alte natiuni. De aci inainte vedemu pre ungurulu, sbuciumandu-se intre viétia si mórte.

Dar' éra-si simtiulu natiunalu la romani, care nici-odata nu a fostu amortitu, nici-odata n'a potutu fi atacatu mai tare, cá atunci candu ungurulu se prepará a dictá mórte limbei romane.

Apa si focu !

Cu câtu furi'a ungurului érá mai selbatica pentru a desnationalisá pre romani, cu atátu stanc'a eterna a natiunalismului la romani érá mai tare, mai viia !

Ungurii d'in Transilvani'a tóte relele le-au invetiatu dela ungurii d'in Ungari'a. Acesti-a anca de pre la a. 1791, dar' mai alesu in dietele dela anii 1836, 1840, 1844 si 1848 au adusu legi prin cari decretau limb'a magiara de singura oficiale, o introduceau pênê si in santuariulu besericeloru romane, la consistoriele si tóte autoritatile romane, in scóle si in totu loculu. Numai vétr'a bordeiului romanu mai remasese neatacata !

Inim'a omului se infiora candu cetesce aceste legi ; dar' compatimesce totodata pucin'a prudentia politica a unguriloru.

Magiarii d'in Transilvani'a, orbi si pitici imitatori ai celoru d'in Ungari'a, s'au incercatu si ei chiaru de pre atunci a miscá petrile pentru a le magiarisá ! In sinulu legislatiunei n'a pasitu inse pre facie pênê la a. 1842. La acestu anu tienendu-se dieta in Clusiu, s'a facutu unu proiectu de lege pentru introducerea limbei unguresci in tóte ramurile vietiei publice in Transilvani'a ; acestu proiectu érá asemenea legi d'in Ungari'a dela a. 1836. pentru limb'a magiara ; diferiá numai intr'atát'a, ca punea termenu de 10. ani pen-

tru invetiarea limbei magiare, câ-ci altmintere nimene nu va poté fi admisu la oficiurile publice.

Romanii inse precum erau neosteniti intru reclamarea drepturilor politice si civili, asiá acum vediendu ca i amerintia unu altu periclu si mai mare, periclulu de a-si perde limb'a, ei s'au simfitu atacati in dreptulu ce-lu da consciintia conservarei de sine, si n'au intermisu a pune protestu in contr'a arbitriului dietei magiario-secuiesci d'in Clusiu. Asiá Consistoriulu d'in Blasiu, singur'a corporatiune morale, ce poteá se represente atunci si clerulu si natiunea, a facutu memorabilulu protestu dela 15. febr. 1842 in care aréta, ca decretarea prin lege a limbei unguresci de singura limba oficiale in tíera, este in contr'a moralitateri, in contr'a religiunei si in perirea natiunalitatii romane, si declara ca o asemenea lege pre natiunea romana nu o póte oblegá. „Factemur autem sincere — díce consistoriulu d'in Blasiu — non tantum post decem annos sed neque post decem saecula, imo nullo unquam tempore, nos, nationemque nostram lege obligari posse, quae moribus ac religiositati periculum ac obicem, nationalitati vero ruinam parat ac interitum.“

Nici magiarii n'a cutediatu a aduce atunci indata legea, cí abiá la a. 1847. i-a orbitu éra-si amorulu si egoismulu propriu, i-a condusu angerulu ruinatoriu, si i-a indemnatu ur'a nesatiósa ce o purtau a supr'a romaniloru — si au decretatu legea despre limb'a magiara in Transilvani'a chiara precum è legea despre limb'a magiara in Ungari'a dela a. 1836.

Romanii aveau a se luptá acum pentru duóe tesaurer ale esistentiei proprie: limba, si independintia politica; esistentia natiunale, si esistentia politica. La lupt'a pentru recastigarea vechiului dreptu politicu in tíera, s'a mai ada-

osu lupt'a pentru celu mai vechiu dar' celu mai esentialu si celu mai necontestabilu titlu alu vietiei : pentru limba.

Amu ajunsu la a. 1848. Acestu anu erá se nasca, séu se cotrupésca totu. Nici un'a, nici alt'a.

Se vedemu.

In midi-loculu miscariloru universali, cari se estindeau dela Tibru pene la Dnistru, si dela Sena pene la Spree — romanii, cari la 1784 s'au luptatu pentru drepturile omului, n'au potutu la 1848 se nu se inspire si ei pentru continuarea si de se póte finirea luptei ce o purtá d'in secle pentru drepturile sale politice si natiionali, cari anca sunt drepturi omenesci, perpetue si neprescriptibili.

In grandiós'a adunare, ce s'a tienutu la 15. maiu 1848. in Blasiu, si unde a participatu mai bine de 40,000. romani, natiunea romana basata pre vechiulu dreptu celu aveá, asemenea cu cele-l-alte natiuni, in tiér'a sa, si condusa de amóre fratiésca câtra aceste natiuni, precum razemata pre principiulu libertatii politice, civili si natiionali — s'a proclamatu de natiune de sine statatória, de factoru si parte intregante a Transilvaniei, si intru tóte egale cu celelalte natiuni d'in tíera, si a dechiaratu beseric'a romana de libera si independente de la ori care alta beserica, si egale cu cele-l-alte beserici in Transilvani'a ; asemenea s'a dechiaratu pentru desfiintierea iobagiei, deci-meloru, etc., fâra desdaunare d'in partea státului.

Natiunea romana aservita politicesce si besericesce, robita in pamentulu propriu — vediendu ca cele-l-alte natiuni nu se misca la atâte reclamatiuni ce a facutu romanii in cursu de secle — a facutu de sine si si-a proclamatu drepturile ce i convinu, fâra inse se atace câtu-si de pucinu drepturile celorlalte natiuni.

Ea, natiunea romana, a pretinsu independenti'a sa natiunale, cá se figureze cá natiune cu dreptu politicu asemenea celorlalte natiuni, si se-si aiba reprezentantii sei la diet'a tierei in proportiune cu numerulu seu, se-si aiba deregutorii sei in tóte oficiurile publice, civili si militari in aceea-si proportiune, si se se servésca in limb'a sa in tóte trebile ce se atingu de d'ins'a atátu in legislatiune cátu si in administratiune. Ea a pretinsu libertatea besericea romana, si liberarea iobagiloru; stergerea dici-meloru; libertatea industriei si a comerului; libertatea cuventului si a pressei; libertatea personale, a domiciliului si a intruniriloru; si stergerea privilegieloru.

Magiariloru, inimici seculari si perpetui ai acestoru principie, nu potea se placa dechiaratiunea franca si leale a romaniloru.

Romanii inse cu dechiaratiunea independentiei natiunali si libertatii besericesci, cu pretensiunile ce acum le espuseramu — departe de a se fi pusu pre terenu revolutionariu, d'in contr'a ei au fostu destulu de scrupulosi a urmá calea legale, si indata in acea adunare natiunale s'au alesu dóue deputatiuni, un'a care se duca la imperatulu, alt'a la dieta, conclusiunile natiunei romane.

Ambe aceste deputatiuni au mersu la locul destinatiunei loru.

Fatalitatea inse, si inimicii romaniloru a voitu cá reclamatiunile si pretensiunile romaniloru nici acum se nu fia ascultate si cu atátu mai pucinu implinite.

Inainte de a ajunge deputatiunile la dieta si la imperatulu, comisarii regesci, cari au fostu la adunarea de la Blasiu, au facutu la guvernulatiunile cele mai sinistre despre adunarea natiunale, éra guvernulu la cancelari'a de

curte, si acést'a la imperatulu. In un'a d'in aceste representatiuni se dîce, ca : dechiaratiunea natiunei romane de natiune independente si parte integrante a tieriei „subsistentibus patriae legibus, aditaeque constitutioni e diametro opugnat ;“ va se dîca, totu canteculu celu vechiu alu magiariloru ; se néga apoi si dreptulu de a poté tramite ast-feliu de deputatiuni la dieta si imperatu. Si mai multu, guvernulu in representatiunea sa d'in 19. maiu 1848. dîce despre juramentulu ce adunarea a pusu, ca acel'a „pro temeraria solum extravagantia reputanda est“ ; éra guvernatoarele in representatiunea sa de la 23. maiu 1848. dîce totu despre acestu juramentu, ca nu se unesco cu scopulu si adeveratulu usu, „altissimamque reprobationem merito provocat.“

Éca cum guvernulu tieriei, cum guvernatoarele insu-si, cari trebe ca si ei au juratu credintia imperatului, propunu imperatului se repróbe fapt'a ca romanii i-au juratu credintia.

Totu in acele-si representatiuni, se tacsédia romanii de r u s s i s t i si d a c o - r o m a n i s t i totodata!!

In urm'a acestoru representatiuni, si fiindu ca magiarii anca totu nu voiau a lasá d'in prerogativele si arbitragiulu loru : diet'a d'in Clnsiu a respunsu deputatiunei romane cu decretarea fortiata a Uniunei, despre care vomu vorbi mai la vale ; éra imperatulu, Ferdinandu atunci, a indreptatu deputatiunea romana la ministeriulu magiaru d'in Pest'a, dicundu ca : „natiunalitatea romana la propunerea ministeriului ungurescu se va asecurá prin o lege speciale si se va ingrigi despre scóle nationali . . ministeriulu ungurescu va ingrigi cá romanii se fia aplicati la tóte ramurile administratiunei publice dupa proportiunea numerului si capacitati loru.“

Nici un'a, nici alt'a. Diet'a d'in Clnsiu pro perá in

ruptulu capului la Pest'a ; ministeriulu magiaru spre Debrecinu. La romani nime nu mai cugetá. Sórtea lorú a ramasu totu cea vechia.

Si mai reu. Romanii ne cum se-si fia vediutu recastigate drepturile politice si dreptulu limbei in tíer'a lorú — ci acum prin uniunea facuta fara, ba contr'a voiei lorú, 'si vediura si tíer'a venduta de magiarii d'in Transilvani'a la magiarii d'in Ungari'a.

In aceste impregiurari atátu de grave pentru natiunea romana, in midi-loculu revolutiunei provocate si sustienute de magiari, cu scopu de a se rumpe de câtra cass'a domnitória, in dílele acele fatali in cari erá pusa in cestiune esistenti'a monarchiei si conservarea tronului : romanii pururea credintiosi imperatului si cassei domnitórie, pre candu de o parte 'si versau sangele pentru tronu si imperiu, si pentru principiulu de egalitatea cetatianiloru si a natiuniloru, pre atunci de alta parte s'a apropiatu de tronu cu petiunea de la 25. februaru 1849.

Si ce ceru ei aici in acésta petitiune? Nimicu nelegalu, nimicu ce nu ar' compete romaniloru, bá nimicu ce n'ar' fi avutu : si totu, ce póte serví de basa la consolidarea monarchiei, la intarirea tronului, si la fericirea popóreloru ! Ei ceru realisarea principiulu de egalitate natiunale, si estinderea acestui principiu preste tóte popórele d'in imperiu.

De aci unirea toturoru romaniloru d'in monarchia intr'unu singuru si independentu corpu natiunale, cá parte integrante a statului ; administrare autonoma atátu in privinti'a natiunale câtu si besericésca ; capu natiunale, adunare si senatu natiunale ; capu independentu besericescu ; introducerea limbei romane in tóte trebile atingétórie de romani, etc. etc.

Aceste sunt punctele esențiale ale petiției de la 25. febr. 1849.

Românii erau în dreptul să pretindă aceste, atât în numele suferințelor politice la care erau condamnați din veacuri de către celelalte națiuni ale țării, cât și în numele promisiunilor făcute de președintele tronului la toate popoarele din Monarchia, și mai ales în numele și în virtutea existenței lor seculare.

Dar să a trebuit să urmeze absolutismul, centralizarea. Sisteme fatale, că și dualismul de astăzi, pentru imperiu și popor. Românii să a trebuit să devină era-și subordinați altor popoare.

Sub absolutismul fie despotismul său tiranic, fie guvernamentalul său personal — libertatea este înecată, rațiunea tăce și abia abia cutădea să cugete.

Măgărirea românilor, o spunem sincer, sub toată durată a acestui sistem a fost „socios habuisse malorum” pre tiranii și asupritorii lor deodată.

Dar „daca regele ar ști” diceau în Franța pre timpul burbonilor când misiunile de consiliari împingeau tronul la prepaștia; dar „daca imperatorul ar ști” diceau popoarele Austriei, când cu centralizarea germanizatorie, ministrii le împingeau la prepaștia și cu ele imperiul întreg la ruina. Și imperatorul a auzit, a vădit, a știut și a făcut. Și la 10. ani după inaugurarea sistemului absolutistice, la 20. octombrie 1860., iese diploma, ce purta acestu datu.

În această diplomă imperatorul, mare-principe al Transilvaniei, motu-proprio a redat țărilor autonome propria și popoarelor drepturile naționale.

Românii ardenti și doritori de a-și recăstiga dreptu-

rile politice in autonoma tier'a loru, indata la 10. decemvre acelasu anu se apropia de tronulu imperatescu, si razimati pre intentiunea imperatésca de a readuce „strict'a egalitate, dupa care cea mai numerósa si mai meritata natiune a tie-rei, acum de secle inzedaru a insetatu,“ s'a rugatu de maies-tate cá prin o diploma asemene celei leopoldine, se se enun-cie si assecure egal'a indreptatire a natiunei romane atátu in respectu politicu, cátu si confesiunalu si civilu ; si apoi cá la oficiele publice, se se aplice romanii dupa proportiunea numerului loru ; cá in representanti'a tie-rei se fia romanii cá natiune representati ; cá in administratiune, justitia si legislatiune limb'a romana se se bucure de acelasu dreptu cu limb'a magiara si germana. In urma se cere, cá na-tiunea romana se tięna unu congrésu natiunalu.

Nimicu nuou, nimicu ce ar' poté fi in prejudeciulu celorlalte natiuni.

Congresulu se si tiene in lun'a Ianuariu 1861. in Sa-bliu, si petitiunea de mai susu o declara de a sa, decla-randu totu-odata, cá la 15. maiu 1848. „natiunea romana de natiune politica si independente facie cu celelalte na-tiuni, si de parte integrante a tie-rei.“

Romanii credeau ca se deschide er'a libertatei si ega-litatei pentru ei ; si nu fâra cuventu dupa prospectele ce se vedeau atunci, si dupa o asuprire politica si natiunale de atâte secle, si dupa o lupta sustienuta totu de atâte secle cu cei mai inversiunati inimici ai natiunei romane si ai esistentiei sale.

Intr'aceea si chiar' deodata cu diplom'a, care insu-si imperatulu o numesce „lege fundamentale de statu, perma-nenta, si nerevocabila“ si care, insu-si dîce ca o a datu cu acea santa asigurare ca nu numai va face a se observá

de câtra succesorii la tron, dar' ca o va aperi cu tóta puterea cesarea in contr'a a ori-ce atacu, — de odata cu acésta diploma, dícemu, s'a emis si alte bilete de mana prèinalte preparatórie unei diete in Transilvani'a, in care se fia reprezentate si acele natiunalitati cari pênê acum a fostu escluse de la drepturile politice, adeca : romanii. Si afara de acést'a, se accentua cu deosebire in acele bilete, cá la ocuparea posturilor publice, la guvern, cancelaria, comitate, districte si orasie se se iee in considerare natiunalitatile cari pênê acum séu nu erau de locu, séu prè pucinu luate in consideratiune : adeca romanii ; éra in câtu pentru limba, pre langa observarea usului de pênê acum, particularii, comunitatile, municipiele se potu folosi de limb'a propria : adeca de cea romana.

De aci se vede ca intentiunea imperatésca erá de a restituí pre romani in drepturile loru politice, civili si natiionali.

Dar', aceste sunt patente, aceste sunt octroári, strigau inimicii natiunei romane, si cu patente si octroári, nu se pote guverná tiér'a, adaugeau ei. Si a miscatu tóte, a intortocatu legi, a resucitu drepturi, a intrebuintiatu sofisme, mintiuni, pênê si incriminari, si se opuneau in totu modulu si in tóta form'a la convocarea unei diete in Transilvani'a.

Ti se parea ca sunt in agonia ; si cu pucin'a potere ce li se dedese éra-si in mana, tremurau a ajunge prin astutia éra-si la supremati'a ce o avusera in 1848. si mai nainte prin prerogativele loru politice si de limba.

Si cine facea acésta opozițiune atátu de retrograda ? Chiar' guvernulu reactivatu in Clusiu, care tienea ca uniunea è fapta complinita, dar' carui totu-si i placea a trage salariiele cele bune. Cá-ci, daca uniunea erá fapta complinita,

atunci nici guvernulu transilvanu nu mai avea ratiune de a fi : pentru ce totu-si domnii membri guberniali au primitu a funtiuná in gubernu, daca nu pentru salariile ce le capétau ? Dar' acei domni magnati si baroni seraci, au intratu in gubernu nu numai pentru cá se aiba d'in ce traí ; ei au intratu si pentru a paralisá intentiunea principelui, si a impededá in totu modulu cá romanii se nu ajunga la drepturile politice in tíera. Politica traditiunale la o mana de nobilasi, invetiati a domni, a mancá si bé de pre spatele altor-a.

Dar' pre langa tóta acésta opositiune, câ-ci magiarii d'in Transilvani'a totu-de-un'a faceau opositiune reformeloru liberali ce vineau d'in iniciativ'a domnitoriloru absburgici, preparativele pentru conchiamarea dietei se faceau, câ-ci opiniunea publica, romanii, sasii, ba si magiarii mai intiepleti, cu totii o reclamau.

Se intielege ca acésta dieta, in care erau se fia reprezentati si romanii, nu se poteá conchiamá pre bas'a legiloru feudale de alegere, a caroru prim'a virtute erá a esclude pre romani de la dreptulu de alegere si de la dreptulu de á fi alesi — si tóte legile erau asiá in Transilvani'a.

Prin urmare, cá si romanii se póta fi reprezentati in dieta prin deputati natiunali, si asiá cá se incépa si ei a intrá in usulu drepturiloru politice — a trebuitu a se face unu regulamentu provisoriu de alegere. Aici octroarea è legale, pentru ca legale è bas'a de dreptu de a restitui pre romani in drepturile politice ; cele trei natiuni esclusera pre romani de la drepturile politice, ele facusera legi numai pentru sine, si nu voira d'in propri'a iniciativa a deschide calea nici macaru prin dispositiuni octroate, pentru a face possibile intrarea romaniloru in constitutiune, in drepturile

politice ; a trebuitu dar' se vina cu iniciativ'a, ceealalta parte a legislatiunei, principele, impinsu de necesitatea salvarei unei natiuni cá factoru principalu alu tieriei si razemu poternicu si totudeun'a credintiosu alu tronului.

Principele, d'fcemu, impinsu de acésta necesitate, si folosindu-se de dreptulu ce i-lu dá coron'a, dreptu basatu si pre usulu legalu, a emisu d'in propri'a iniciativa unu regulamentu provisoriu de alegere, si pre bas'a acestui-a cu rescriptulu d'in 21. aprile 1863. a convocatu diet'a Transilvaniei pre 1. iuliu aceluasiu anu la Sabiiu.

De altmintere se insemnamu acì, ceea ce ar' fi trebuitu se insemnamu mai susu, ca acésta iniciativa a principelui erá basata pre iniciativ'a poporului romanu, care in congresulu natiunalu de la an. 1861. pronunsiandu-se pentru convocarea unei diete in Transilvani'a, a elaboratu totu atunci unu proiectu de regulamentu pentru alegerea deputatiloru. Asiá dar', iniciativ'a principelui erá basata pre voi'a espressa a celei mai vechie si mai numeróse natiuni, a romaniloru d'in Transilvani'a.

Amu d'fsu ca diet'a s'a convocatu pre 1. iuliu 1863. in Sabiiu.

Memorabila dieta ! Aici mai antâiu dupa 400. si atâti ani, s'au vediutu facie in facie „Universitas Valachorum“ cu „Universitas Hungarorum.“

Câtu bine, si câta fericire nu potea si nu erá se aduca acésta dieta a supr'a nefericitei si maltratatei Transilvanie — daca in cartea sortiei ar' fi fostu scrisa permanenti'a ei ? !

Ur'a inse si intrig'a, spiritulu nedumeritu de a predominant, cu cari magiarii d'in vécuri se nutriau — a voitu se fia altminterea.

Dóue lucruri mari s'au facutu in acésta dieta ; lucruri pentru cari romanii de patru secle in continuu s'au luptatu ; lucruri ale caroru legalitate nici-odata nu se va poté disputá, si la cari romanii totudeun'a voru tiené.

Prin artículu I., „natiunea romana se restituie in tóte drepturile politice ale tierei ; ea se recunósce prin lege de natiune politica asemenea celorlalte natiuni ; ér' beserica romana se restituie asemenea in drepturile ei de autonomia si independentia.“

Prin artículu II., „limb'a romana se declara de limba publica a tierei asemenea limbei magiare si germane.“

Acesti doi articli de lege a trecutu prin tóte formalitatile legislatiunei, si sunt sanctiunati de principele legalu alu tierei.

Nime, numai legislatiunea , numai amendo factori ai legislatiunei, sunt si mai potu fi in dreptu a schimbá, séu sterge aceste legi.

Romanii, ungro-secuui si sasii, toti fii ai patriei, erau acum egali in drepturi civile cá individi, egali in drepturi politice cá natiune, egali in drepturi religióse cá beserica, egali in limba prin asigurarea usului liberu alu ei in viéti'a publica de statu : si Transilvani'a erá autonoma cu legislatiune si guvernu propriu.

Dar' acésta egalitate atátu de rationale, atátu de divina intre ómeni — ómeniloru invetiati totudeaun'a a predomní — nu li-a placutu.

Si acesti-a cine poteau se fia altii daca nu magiarii ?

Abiá incepusera romanii a intrá in usulu drepturiloru loru, si magiarii strigau cá d'in gur'a sierpelui ca li s'au vatematu legile, li s'a calcatu constitutiunea, adeca acele

legi si acea constitutiune cari eschideau pre romani dela tóte drepturile si-i proscieau d'in tiér'a loru, si prin cari tiér'a chiaru, autonomi'a si independenti'a ei, se vindea.

Indata la inceputulu dietei dela 1863. si mai nainte anca, magiarii se pusera pre terenulu reactiunei; dicenau reactiunei, pentru-ca reactiune este acolo, unde omulu, fia ori cine acel-a, rezimatu pre prerogative feudali, lucra in contr'a principiului libertatiei, egalitatiei si fratietatiei. Ast-feliu incepusera a lucrá magiarii.

Si minune ! Ceea ce omu de buna credintia nici-odata n'ar' fi potutu crede — s'a intemplat.

Intrig'a, uneltirile a isbutitu : magiarii au reiesitu.

Dupa o viétia abiá de doi ani si câte-va lune, diet'a d'in Sabiiu prin rescriptulu dela 1. sept. 1865, se d i s ó l v e, si totu prin acestu rescriptu se convóca alta dieta pre 19. novembre acelasiu anu la Clusiu, nu mai multu inse pre bas'a regulamentului de alegere cum erá conchiamata cea d'in Sabiiu, ba nici pre bas'a regulamentului votatu de acésta d'in urma dieta, ci pre bas'a articolului XI. dela a. 1791, prin care romanii erau esclusi dela drepturile politice.

Uniculu si exclusivulu obiectu alu dietei d'in Clusiu erá precisatu la revisiunea uniunei fortiate dela an. 1848.

Elementele dietei dela Clusiu la¹a. 1865. erau totu acele cari au fostu in diet'a dela 1848. Cine potea se ascepte cá ele sè se contradíca, si se nu fortieze la 1865. ceea ce a fortiatu la 1848. ?

Magiarii, ajunsi acum éra-si la prerogativele si supremati'a loru, mergeau pre calea loru inainte fâra se mai caute si indereptu.

Ei strigau : La Pest'a, la Pest'a ! Nu voiau a scí nici

de romani, nici de Transilvani'a, nici de drepturile acelor-a santionate prin lege, nici de autonomi'a si independenti'a acestei-a garantata prin pacte convente.

In urma, si contr'a a tóte reclamatiunile romaniloru si ale sasiloru, li s'a datu voia a merge la Pest'a, li s'a concesu a alege deputati pentru diet'a Ungariei — dar' acum pre alta basa de alegere, pre bas'a articolului II. alu dietei d'in Clusiu de la an. 1848., articlu facutu totu de magiari si numai in favorulu loru si cu total'a escludere a romaniloru.

Ajungsi magiarii prin deputatii loru la Pest'a, au uitatu si de tíer'a loru, si de drepturile celorlalte popóre d'in Transilvani'a ; éra celorlalti frati ai loru d'in Ungari'a, majoritate absoluta dar' nedrépta in parlamentu, le-a succesu a storce si a creá sistemulu dualisticu, séu mai bine táierea Monarchiei in doue parti, impartírea ei intre egemoni'a a doue elemente, elementulu germanu si elementulu magiaru, si suprimerea a totu ce nu se tiene de unulu óre-carele d'intre aceste doue elemente.

Intre aceste impregiurari a succesu ministrului presiedinte d'in Pest'a, contelui Iuliu Andrassy, a stórcé, se intielege pre responsabilitatea sa, de la Maiestate biletulu de mâna d'in 20. iuniu 1867. prin care articolulu I. si tóte conclusele dietei de la an. 1863. d'in Sabiiu se delatura si se declara de nulle si nevalide.

Unu ministru constitutiunалу n'a potutu se ièe a supr'a sa mai mare si mai grava responsabilitate, si n'a potutu se face mai mare si mai hasardosu afrontu intregéi jurisprudentie, decâtu contele Andrassy atunci, candu a consiliatu pre principe a nulificá legi aduse in tóta form'a de ambii factori ai legislatiunei, si sanctiunate de acelasiu principe.

De atunci romanii éra-si sunt redusi la sclavi'a politica de mai nainte ; ei gemu in ast'a pêne in diu'a de asta-di.

Legea pentru recunóscerea natiunei romane de natiune politica in Transilvani'a abrogata cu o trasura de péna si in modulu si form'a cea mai neconstitutiunale ; usulu limbei romane exclusu d'in viéti'a publica ; fiii natiunei romane cá atari neadmisii la oficiurile publice de statu, séu cari mai sunt anca in oficiuri se scotu pre tóta diu'a si de-a valm'a ; proprietatea romana precaria, si nesigura câ-ci o póte disputá magiarulu cu legile lui pre tóta diu'a, pre totu momentulu : éca starea romaniloru de asta-di. Se mai adaugemu, ca dupa an. 1850. se desfiintéza regimentele romane de granitia — dreptu recompensa pentru lealitatea romaniloru câtra statu si tronu!

Blamu natiunалу acest-a. Dar' nu e destulu. Li se rapesce si proprietatea, muntii asiá numiti revindicati si se dau unoru familie maghiare si celoru siepte judetie numite sasesci. — Chiaru cá in timpii cei vechi ai negrului feudalismu!

Administratiune si justitiá maghiara in municipiele romane ; germana in scaunele asiá numite sasesci, maghiara in cele numite secuiesci — sasii si magiario-secuui cu administratiune natiunale, romanii cu straina. Deregutoriele in manile ungro-secuiloru si sasiloru, crescuti in prejudeciele de casta si de privilegiile eviloru trecuti, si nascuti inimizii d'in sistema ai romaniloru.

Se póte óre cugetá o stare mai injusta si mai injurioasa pentru cea mai vechia si mai numerosa natiune in Transilvani'a — decâtu starea de acum inaugurata de politica despotica a despotiloru dilei ?

Romanii s'au incercatu si se încerca a resturná sistem'a de asta-di, care i-a rapitu de tóte drepturile; ei se lupta éra-si pentru restituirea in drepturile loru de natiune politica.

Asiá a reclamatu si reclama pêne in diu'a de asta-di drepturile nationali si autonomi'a Transilvaniei — o reclama chiar' in diet'a Ungariei prin deputatii romani d'in Ungari'a; o reclama prin petitiuni si memorande, precum este petitiunea d'in 31. octobre 1866. data la imperatulu in numele a 1493. inteligenti romani; o reclama in adunari, si in totu loculu, pre tóta diu'a, pre totu minutulu.

Le va succede ?

Viitoriulu va aretá.

Si pêne atunci se remana constatatu, ca romanii nu recunosc legalitatea dietei d'in Pest'a pentru Transilvani'a; ei nu alegu si nu voru alege deputati pentru diet'a d'in Pest'a, ci numai pentru diet'a Transilvaniei; ei reclama autonomi'a Transilvaniei, ei reclama drepturile politico-nationali.

In cele dîse pênê acum amu vediutu viéti'a si robi'a politica a romaniloru cum a fostu in trecutu si cum este asta-di.

Se vedemu acum dreptulu de autonomia si independentia a Transilvaniei, patri'a romaniloru: se vedemu constitutiunile ei.

PARTEA II.

CONSTITUTIUNILE.

Lupt'a romaniloru pentru drepturile politice si natiunali in Transilvani'a, a fostu totodata lupta si pentru autonomi'a si independenti'a patriei loru.

Nu incape indoiéla ca ungurii la inceputu chiar' si dupa scóterea romaniloru dela drepturile publico-politice, au sciutu se asigureze autonomi'a si independenti'a Transilvaniei prin legi, pacte convente, si diplome.

Reulu inse si disgrati'a este, ca in urma chiar' ei, ungurii, au fostu infideli si tradatori acestoru legi, acestoru pacte convente si acestoru diplome.

Pentru romani, „universitas Valachorum“, cari de jure si nici pintr'o lege n'au potutu fi proscrisi d'in tier'a loru, aceste acte ascuratórie de autonomi'a si independenti'a tierrei, au fostu de asemenea obligatórie cá si pentru celelalte natiuni; pentru ei, obligatórie n'au fostu si nu potu fi numai acele legi, cari le dictau mórte civile si politica, precum nu potu fi obligatórie pentru ei nici acele legi, cari fâra invoirea loru, decretéza vinderea autonomiei si independentiei tierrei.

Logic'a juridica si dreptulu rationalu confirma nerefutabilu acestu rationamentu.

Unu despotu séu tiranu póte se rapésca drepturile poporului, póte se i vinda si tier'a — rapirea inse si vinderea nu este valida: drepturile unui poporu, drepturile unei tieri sunt cá drepturile omului: eterne, nealienabili, neprescriptibili.

Astfelu de drepturi are natiunea romana in Transilvani'a, astfelu de drepturi are tier'a Transilvaniei. Aceste

drepturi ale Transilvaniei sunt asecurate prin legi, prin pacte convente, prin diplome, intarite cu juramintele principiloru domnitori.

Da. Transilvani'a prin legile sale, prin constitutiunea sa, prin diplomele si pactele convente intarite cu atâte juraminte ale principiloru — are tóte criteriile unui statu autonomu si independente.

Se vedemu.

Nu ne vomu urcá la acei timpi ai istoriei unde romanii aveau principii loru independenti, Gelu, Menumorutu si Claudiu ; nici nu vomu tratá acelu periodu alu principiloru natiunali magiari, candu Transilvani'a erá amerintiata a fi cuprinsa acum de nemtii Austriei, acum de ungurii Pestei, acum de romanii Moldovei, Ferdinandu austriaculu, Zápolya magiarulu, Petru moldovanulu. Destulu va fi se insemnamu aci numai atâta, ca Ungari'a pucinu dupa batai'a dela Mohaciu, a. 1526., s'a supusu casei habsburgice, domnitória in Austri'a ; éra Transilvani'a cu tóte partile ei a remasu independente : ea se bucurá de independenti'a, autonomi'a, si suveranitatea sa ; ea si-alegea liberu pre principii sei domnitori, si asemenea tieriloru romane, ea erá numai tributaria portiei otomane : in celelalte erá statu liberu si independentu ; si de câte-ori se schimbá regimulu, ea totudeauna punea conditiuni noului alesu principe, prin cari si-asecurá tóta libertatea si suveranitatea sea ; ea a inceputu indata dupa batai'a dela Mohaciu a-si esercitá potestatea legislativa in dietele dela a. 1529. in Grindu si Iernutu, dela a. 1536. in Vasiarheiu si Bistritia, si dela anii 1598., 1607. si 1688.

In urma inse, Transilvani'a ostenita in lupte continue de mai duoe secle, reu guvernata de principii parte ambitiosi parte

netrebnici, lacerata si maltratata de aristocrati'a fudula dar' si corcita si depravata : cadiu si ea câtra finitul seclului XVII. si anume la a. 1688. sub protectiunea casei habsburgiloru. Port'a anca, ne mai avendu încâtrau, la a. 1699. prin art. I. d'in tractatulu dela Carlovitiu, a recunoscutu fapt'a impenita degiã a protectiunei casei austriace a supr'a Transilvaniei. La acestu anu Apafi II., celu d'in urma principe alesu alu Transilvaniei, a resignatu tronulu pre langa o pensiune de 12. mii florini pre anu, si recunoscându-se imperatulu Austriei, atunci Leopoldu I., de principe alu Transilvaniei, dreptulu de alegere libera a principiloru a incetatu.

A incetatu ; dar' nu pentru totu-de-un'a, ci numai pênê atunci pênê candu in intielesulu santiunei pragmatice voru mai fi descendentu de ambe sexele d'in cas'a absburgica domnitória.

Transilvani'a inse, candu s'a supusu casei Habsburgiloru, a tractatu cu acêsta cá parte libera contraente cu alta parte libera contraente.

Acêsta procedura o a urmatu Transilvani'a totu-de-un'a de câte-ori s'a schimbatu regimulu ; ea cu fia-care principe alesu a incheiatu tractatu, care a regulatu potestatea si drepturile domnitoriului. *)

Transilvani'a asemenea a purcesu si cu Leopoldu I., si ea si-a sustienutu autonomi'a si independenti'a sa atâtu in privinti'a legislatiunei câtu si in privinti'a administratiunei facie nu numai cu Ungari'a, ci facie si cu celelalte tieri de sub cas'a austriaca.

*) Vedi. *Conditiones Principum in Aprob. Const. P. II. T. I. art. 1—7.* si *Comp. Const. Part. II. T. I. articlu 1—5.*

Transilvani'a a fostu destulu de gelósa a-si asecurá suveranitatea sa atátu prin pactele ce a incheiatu cu cas'a domnitória, câtu si prin legile ce le-a adusu ensa-si si le-a santiunatu si confirmatu prin juraminte principii ereditari ai casei habsburgice ; si ea, nu s'a unitu nici cu Ungari'a nici cu alte tieri, decátu s'a unitu numai in person'a principelui, care erá si rege alu Ungariei, si domnitoriu alu celorlalte tieri.

Asiá anca inainte de a se supune protectiunei casei habsburgice, Transilvani'a a tractatu cu imperatulu Leopoldu I., pentru incheierea unui pactu intre tíera si domnitoriu ; pactulu s'a si incheiatu la 4. decembre 1691. ; acestu pactu este cunoscutu sub numirea de „Diploma sacra a lui Leopoldu“ ; éra art. II. de lege dela an. 1791. 'lu numesce „radicale Conventionis inter divum quondam Leopoldum I. et Principatum Transilvaniae sponte initae instrumentum.“

Acestu pactu conventu e bas'a si fundamentulu dreptului publicu in Transilvani'a. Prin acest'a, pre candu principele de o parte promite si se obléga a respectá suveranitatea tierei, si a observá constitutiunea si legile de autonomi'a si independenti'a ei ; pre atunci de alta parte, tíer'a 'si sustiene dreptulu de guvernare autonoma si legislatiune propria ; dar' ea 'si sustiene nu numai dreptulu de avé guvernulu seu propriu civilu si militariu, ci si dreptulu de a 'si alege pre guvernatoarele si cancelariulu supremu, pre generariulu militiei, precum si pre toti funtionarii mari si mici, administrativi si judecatoresci ; ea 'si sustiene dreptulu mai incolo de a regulá tributulu tierei si altele.

„Constitutiones in vigore inviolabili permansuras declaramus“ díce diplom'a la punctulu III. ; éra in punctulu IV. se díce : „morem usitatum in Gubernii, consilii intimi,

C o m i t i o r u m, suffragiorum politia ac libertate, in tabulae judicariae, magistrorum-protonotariorum et assessorum item et inferiorum tribunalium auctoritate, in administrandae justitiae solito ordine et usu illaesa praecipimus conservanda.“ Puntulu V. si VII. tiene, ca in tóte aceste functiuni publice, precum gubernatore, generariu la militi'a transilvana, cancelariu supremu, consiliari intimi, comiti supremi (prefecti), capitani supremi, magistri-protonotari, si in tóte celelalte dignitâti, si in tóte oficiele de administratiune politica, judicaria si economica — „ex indigenarum Transsylvaniae numero summemus.“ Puntulu VIII. sustiene dreptulu tierעי de a alege liberu pre toti acesti funtiunari, pentru-cá „tanto tranquillior diversarum nationum status persistat, periculosae machinationes aut ambitus exulent, atque omnium animis concordii desiderio salus publica, pro optimo regiminis fine, in quem colliment universi, haereat radicata.“ Puntulu X. ordina celebrarea comitielu (camer'a legislativa) in totu anulu : „Annu comitia, ad negotia publica tractanda, justitiam administrandam, et propositiones regias, si quae fuerint, intelligendas, necessaria, nec non terminorum octavalium celebrationem nostro Gubernatori et intimo consilio promulganda comittimus.“ Principele 'si reserva numai dreptulu de confirmatiunea „eorum omnium, quae sic geruntur.“ Puntulu XII. reguléza tributulu tierעי, si dice : „Tempore pacis quinquaginta mille imperialium tributo, tempore autem belli contra Hungariam et Transilvaniam quadringentorum millium florenorum rhenensium contributione, computatis etiam naturalibus, contenti erimus.“ Repartitiunea si modalitatea scóterei acestui tributulu remane pre langa staturile (camer'a) si officialii tierעי, avendu a lu impartí dupa drépta proportiune si fâra

partenire. Punctulu XVII. ordina ca garnisónele se fia d'in militia indigena, si ca tier'a nu se va ouerá cu multa militia.

Aceste sunt puntele esentiali ale pactului conventu intre Leopoldu I. si intre Transilvani'a ; aceste le-a consideratu principele si tier'a ca conducu „honor, quieti et commodo Statuum, ordinum et incolarum omnium, universaeque reipublicae christianae ;“ aceste le-a pactatu tier'a si principele cá „ne hostes regionem montibus coronae ad iustar circumseptam, rapinis et praediis, igne et ferro misceant, jam tum ab omni aevo in unam mentem coalitas nationes pessimis stratagematum technis et irritamentis dissipando, graviori barbaris serviendi jugo mancipent, gentemque toti hactenus christianitati antemuralem, evertant.“

D'in acésta diploma e evidentu, o mai repetímu, ca Transilvani'a chiaru si dupa ce a venitu sub unu sceptru cu Ungari'a, ea a remasu cu totulu independente de acést'a ; ea nu s'a unitu cu Ungari'a ci cu person'a principelui care purtá coron'a Ungariei ; ea a remasu principatu autonomu, si cá atare cu totulu independentu de Ungari'a ; ea si-a sustienutu potestatea propria legislativa si esecutiva, camera propria si guvernul propriu ; militia propria, si tributul propriu : tóte independente si cu totulu separate de cele ale Ungariei ; si de ale ori carei alte tieri de sub sceptrulu casei absburgice. Intre Transilvani'a si Ungari'a séu celelalte tieri, nu este asiá dar' altu puntu de legatura decátu comuniunea domnitoriului : regele Ungariei, imperatul Austriei, e toto-data si mare-principe alu Transilvaniei ; atátu, si nimicu mai multu.

Totu Leopoldu I. a mai emanatu la a. 1693. o alta diploma sub numirea de resolutiune alvintiana,

fiindu ca erá indreptata câtra unu anume Petru Alvintzi. In acésta diploma anca se assecura si garantéza autonomi'a si independinti'a Transilvaniei atâtu in respectu guvernamentalu, câtu si in respectulu legislatiunei.

Daca diplom'a leopoldina pune fundamentulu constitutiunei in Transilvani'a, si reguléza dreptulu intre principe si tíera in respectulu legislatiunei si guvernamentului, tóte proprie si independinti, apoi „sanctiunea pragmatica“ a lui Carolu VI., dela a. 1722., reguléza ordinea de succesiune a casei domnitórie in Transilvani'a nu numai in partea barbatésca, ci si in partea femeieasca.

Acestu actu regulatoriu de succesiunea ereditaria a casei absburgice in Transilvani'a anca, nu este mai pucinu decâtu „radicale conventionis inter divum Carolum VI. et Principatum Transilvaniae sponte initae instrumentum.“

Principatulul Transilvaniei l-a primitu liberu si independentu de ori-ce alta tíera, de ori-ce altu guvern, l-a primitu d'in propri'a sa suveranitate, d'in propri'a sa voia, cá parte libera contraente cu alta parte asemene libera contraente.

Acestu pactu conventu, este bas'a pre care singura póte cas'a absburgica se domnésca in Transilvani'a cu legislatiunea ei propria si guvernulu ei propriu. Acestu pactu, primitu odata de legislatiunea Transilvaniei, numai prin acésta legislatiune se mai póte nimici séu modificá.

Diet'a Transilvaniei l-a primitu in 30. martiu 1722., si este subscrisu de câtra gubernatorele tierei, apoi presiedintele staturiloru si orduriloru (diet'a), presiedintele tablei regesci, siepte consiliari guberniali, doi secretari, doi

protonotari, optu consiliari de tabla, fiscalu-directorulu, unu generalu, comitii supremi (prefectii) ai comitateloru (intre cari si celu d'in Maramuresiu), capitaniii supremi ai districteloru, judii regesci ai scauneloru secuiesci, duoedieci-sisiese regalisti, câte unu séu doi deputati d'in tóte comitatele Ardélului (intre cari si Maramuresiulu si Aradulu), apoi d'in tóte districtele, si d'in tóte scaunele secuiesci si sasesci, precum si d'in orasie cá Clusiulu, Belgradulu, Osiorheiulu, Abrudulu si altele ; si este roboratu cu sigilulu comitateloru, cu sigilulu natiunei secuiesci, si cu sigilulu natiunei sasesci.

Intârirea principelui a urmatu la 30. decemvre 1723., éra la 24. februaru 1724. s'a publicatu cu tóta solemnitatea in diet'a Transilvaniei, si principatulu intregu s'a declarat a-lu acceptá, si a-lu trece in codicele legiloru Transilvaniei ; acésta codificare s'a factu la a. 1744. prin articlulu III. de lege, asemene precum Ungari'a a facutu prin articlii I. II. si III. de lege de la an. 1723 ; ambe diete, atátu cea d'in Transilvani'a, câtu si cea d'in Ungari'a, a facutu de sine si in deplina neaternare un'a de alt'a.

Prin urmare, acestu actu este lege fundamentale pentru Transilvani'a cá parte libera si independentu contraente cu cass'a domnitória ; precum e lege obligatória pentru cass'a domnitória facie cu Transilvani'a.

Dar' acestu instrumentu solemnu, acésta santiune pragmatica, acésta lege, acésta constitutiune primita cu votu unanimu de amendoii factori ai legislatiunei, primita cum dice actulu insu-si „prompte, plane, sponte, mutuo ad invicem et unanimi animorum consensu, matura et deliberata omnium et singulorum ad id accedente voluntate“ — acestu pactu conventu solemnu si reciprocu precum este in

tóta form'a, in tóta formalitatea — elu nu reguléza numai ordinea de succesiune ereditaria a cassei absburgice in Transilvani'a, ci elu confirma si mai multu relatiunea acestui statu, relatiune de independentia si corelatiune, facie cu celalalte tieri si provincie de sub aceea-si cassa domnitória, si relatiunea facie cu chiar' acésta cassa. Prin acestu actu, tierile au a se aperá imprumutatu si reciproc, éra nu a se contopí un'a intr'alt'a; ele trecu in uniunea personale a domnitoriului, si nici-de-cum in comuniune de guvernú séu legislatiune. „Itaque Deo benedicente fore, — díce acestu pactu — ut regna et provinciae . . . ad mutuam et reciprocam defensionem, maioremque cum dignitate et inde secuturo terrore Hostium, securitatem in omne aevum nexu indissolubili coalescere et cohaerere valeant atque possint.“

Prin ordinea de succesiunea ereditaria se stabileste o uniune stabila intre tierile si provinciile maiestatiei ereditarie in persón'a domnitoriului, si nimicu mai multu. La acést-a uniune se referescu cuvintele santiunei pragmatice, unde díce : „civis sensato et cordato perspectum est, quantum Principatui huic haereditario, cum partibus eidem adnexis, tanquam antemurali furori jurati christiani nominis hostis, ex hac perenni regnorum, provinciarumque Suae maiestatis sacratissimae haereditariarum unione, firmatoque in utrumque Sexum primogeniturea ordine, et publicae rei ornamenti ac securitatis, et privatis etiam patriae, civibus emolumentis accessurum sit.“

Prin acésta uniune in persón'a principelui, ce se confirma prin ordinea de succesiune, atátu tíer'a cátu si cass'a domnitória, a voitu se previna casulu ce i-ar' fi potutu vení in minte óre-carui domnitoriu de a impartí tierile intre fiii sei, precum acésta s'a intemplatú de multe-ori inainte de

introducerea succesiunii ereditare ; dar' alta uniune reale între tierile cassei domnitórie, nu esiste, d'in contra, principele se obléga ca nu va guverná altfelu in Transilvani'a decâtu numai dupa legile si constitutiunea ei propria.

Ací, si chiar' la acestu locu candu vorbimu de santiunea pragmatica, se íusemnamu, ca dupa legile si constitutiunile Transilvaniei, la ori ce schimbare de regimu, in ori ce casu de succesiune la tron, domnitoriulu trebuiá se jóre ca vá observá cu santienia tóte constitutiunile si tóte legile tieriei, si numai dupa aceea se considerá de domnu stapênitóriu de jure alu tieriei, altminterere fára depunerea juramentului elu esercitá numai de facto drepturile de domnóriu.

Se íusemnamu anca si aceea, ca daca s'ar' stinge cass'a domnitória in toti eredií cu dreptu de succesiune la tron, ceea ce in curendu nu e probabilu, dar' totu-si nu este imposibilu, atunci Transilvani'a chiar' dupa santiunea pragmatica reintre in dreptulu de libera alegere a principelui ; si atunci incéta si legatur'a ce este între Transilvani'a si Ungari'a si celelalte tieri, câ-ci atunci a incetatu singurulu puntu de legatura, adeca identitatea domnóriului. Precum Transilvani'a ar' reintrá in dreptulu seu si atunci, candu principele ar' violá santiunea pragmatica.

Precum inainte asiá si dupa ce a cadíutu Transilvani'a sub domnirea cassei absburgice, s'a tienutu adese-ori si mai in totu anulu diete pênê câtra a. 1707., si-si esercitá tíer'a liberu dreptulu seu de legislatiune. De la acestu anu inainte, dietele s'au intrunitu mai arare-ori, si numai dupa intervalu de mai multi ani d'in candu in candu câte-odata. In primii ani ai regimului Mariei Teresiei (fii'a lui Carolu VI mortu la a. 1740), dietele s'au intrunitu mai adese-ori d'in caus'a mai alesu a desseloru resbele de atunci ; in

intervalulu acest-a cade si diet'a dela a. 1744., care a inarticulatu santiunea pragmatica ; ma dela a. 1761. in cursu de 19. ani, nici Mari'a Teresi'a pênê la mórtea sa n'a mai convocatu dieta in Transilvani'a ; successorile ei, imperatulu Iosifu II. anca a tienutu numai diet'a omagiale la a. 1781., care inse pucine dile a duratu.

Dupa mórtea lui Iosifu II. a urmatu memorabil'a dieta dela a. 1790—91.

Agitatiunile aceluor timpuri, luptele de spiritu si de sange pentru drepturile omului, séu instinctulu de conservare propria facie cu intentiunile nu destulu de bine mascate ale lui Iosifu de a germanisá, séu tóte aceste impreuna, au contribuitu, de staturile tierei Transilvaniei au cugetatu a confirmá si esplicá totodata, mai lamuritu si mai cu taria drepturile de autonomia si de independentia ale tierei.

Indata dupa suirea lui Leopoldu II. pre tronu, diet'a Transilvaniei s'a intrunjit la a. 1790. ; ea a tienutu fórte lungu timpu, si a decretatu de nou drepturile tierei si drepturile principelui.

Lucru memorabilu ! Chiar' candu romanii vinu la principe si dieta se-si reclame drepturile loru politice-nationali in tíera, atunci diet'a tierei se grabesce a asecurá, si mai multu de câtu in trecutu, drepturile de autonomia si de independentia a tierei !

Si cumu nu le-ar' fi potutu asecurá impreuna, anca si mai bine !

Art. I. reamintesce dreptulu de succesiune ereditaria a cassei absburgice in Transilvani'a ; se inarticuléza rescriptulu principelui, asecuratoriu de drepturile tierei, si se inarticuléza juramentulu lui pre constitutiune. Lucru ce este

necesaru a se face la ori ce casu de schimbare in succesiune la tron.

Art. II. cuprinde confirmatiunea diplomei leopoldine ; confirmatiune ce dupa depunerea omagiului d'in partea tiei, trebe a se reinnoi prin toti succesorii la tron. In acestu articlu se dice ca tier'a Transilvaniei se nu se reincorporeze cu nici un'a alta tiéra : „neque ex eo, quod Transsylvania sub Divo Leopoldo I., ad coronam regni Hungariae redierit, eadem cum laesione iurium et constitutionum suarum ad statum pristinum qui sub Voivodis fuit, reducendum, aut reincorporationem cogi possit.“

Art. III. dispune cá succesorii la tron, indata dupa depunerea omagiului de credintia a staturiloru si orduriloru, se depuna juramentulu, ca voru observá tóte drepturile, legile, si constitutiunile tiei.

Art. IV. reguléza depunerea omagiului de credintia a staturiloru si orduriloru.

Ambe aceste casuri, atátu depunerea omagiului de credintia, câtu si juramentulu principelui, au a se repeti toties quoties va urmá casu nou de succesiune ereditaria, si actulu despre ambele casuri a se trece cá articlu specialu in condic'a legiloru.

Art. VI. vorbesce despre propri'a constitutiune a Transilvaniei, cá un'a ce nu este supusa nici-unei alte tieri — nulli altero regno subjecta.

Se citamu intregu acestu articlu, fiindu ca esprime succintu si precisu tóta bas'a dreptului de independentia a Transilvaniei. „Sacratissima sua Maiestas clementer agnoscere dignata est, quod Transsylvania vi solemnibus Declarationis gloriosae reminiscendae imperatoris et

regis Hungariae divi Leopoldi I. anno 1688. die 9. maji factae, et per alte fatum imperatorem et regem die 17. Junii anni 1688., subseque vero anni 1691. die 4. decembris, elargito diplomate acceptatae, paternam, et validissimam protectionem ejusdem Augustissimi amplexa, eundem alte fatum imperatorem et ejusdem successores, qua legitimos Hungariae reges, in principes suos adoptaverit, et haereditariam Augustae Domus Austriae successionem in conformitate articulum regni Hungariae, primo quidem juxta tenorem Declarationis anno 1688. ad mentem articuli 2-di et 3-tii dietae Posoniensis anni 1687. ad sexum masculinum, postmodum vero virtute articuli novellaris 3-tii de anno 1744. in conformitate articuli regni Hungariae de anno 1723. etiam ad foemineum sexum extensam acceptaverit ac stabiliverit, hinc vi harum legum et tractatum, tam sua maiestas, quam secuturi ejusdem ex augusta domo austriaca successores, qua legitimi reges Hungariae, Transsylvania, tanquam ad sacram regni Hungariae coronam pertinentem, eodem cum Hungaria imperii et successionis jure tenebunt, et velut propriam habentem constitutionem, nullique alteri regno subjectam, juxta proprias leges et constitutiones legitime confirmatas, non vero ad normam aliarum provinciarum haereditariarum gubernabunt; indivisibili ac inseparabili cum omnibus regnis et provinciis quoad simultaneam duntaxat possessionem et mutuam defensionem unionis nexu, juxta pragmaticam sanctionem, in conformitate

articuli III. anni 1744. permanente. Quoad diploma regium vero super titulo magni Principatus emanatum, benigne declarat sua majestas sacratissima, illud sensu legali magni huius Principatus formae constitutioni accomodo accipiendum esse, neque unquam juribus per se subsistentis et ab alio regno independentis Principatus Transsylvaniae derogare, aut praejudicare posse."

Éca unu articlu de lege. care preciséza puntele contractului bilateralu între cass'a domnitoria si între Transilvani'a.

Tiér'a adópta diplom'a Leopoldina de la 4. decembre 1691., si santiunea pragmatica inarticulata la an. 1744., cari ambe reguléza dreptulu de succesiune ereditaria a casei absburgice in Transilvani'a ; va se díca, precum prin aceste duóe tractate, asiá si acum prin acestu articlu specialu de lege, tiér'a adópta de principi legitimi ai Transilvaniei pre domnitoriulu succesore la tronu si pre toti sucesorii lui, atátu de sexulu masculinu câtu si de sexulu femininu. Éra principele si sucesorii lui, in poterea acestoru tractate, se obléga a guberná Transilvani'a dupa propri'a ei constitutiune, dupa propriele ei legi, ér' nu dupa norm'a altoru provincie ereditarie, cà-ci Transilvani'a „nu e supusa nici unei altei tieri ; ea subsiste de sine, si este principatu inpedente de la ori-ce altu statu."

Se insemnamu acì, ca dupa cum se vede d'in articlii, ce amu citatu séu amu reprodusu in scurtu, si dupa tóte constitutiunile si legile Transilvaniei, nu erá destulu cá principii Transilvaniei se fia numai legitimi regi ai Ungariei, ci o conditiune esentiale, si contractata chiar', erá, cá principele indata ce i s'a deschisu dreptulu de succesiune si

primesce frânele guvernului, pentru cá se fia legitimu principe domnitoriu alu Transilvaniei, trebuiá se emáne rescriptulu confirmatoriu de tóte pactele convente între tíera si principii antecessori, si de tóte constitutiunile si legile tíerei, si trebuiá anca se depuna juramentulu pre aceste pacte, legi si constitutiuni; altminterea elu de facto potea se domnésca, dar' de jure nu potea fi legitimu principe alu Transilvaniei.

Acésta, constata odata, se mergemu la ceialalti articlii de lege de la an. 1791., cari confirma potestatea legislativa si esecutiva a marelui principatu Transilvani'a.

Art. VII. díce — ca, potestatea legislativa este comuna principelui si staturiloru tíerei, — camerei legislative — „Leges ferendi, abrogandi et autentice interpretandi potestatem, in Magno principatu Transylvaniae, Principi, Statibus et ordinibus, ad comitia legitime confluentibus, communem esse Sua maiestas Sacratissima clementer agnoscit, seque Jus hoc Statuum illibate conservatura, atque prout illud a Divo Leopoldo I. in se devolutum est, ad augustos quoque suos successores, inviolatum transmissurum benigne declaravit.“

Art. VIII. tiene, ca poterea esecutiva se va esercitá, conformu legiloru tíerei, si justiti'a se va administrá asemenea dupa legile si diplomatic'a constitutiune a tíerei, adeca dupa punctu IV., V., VII. si VIII. d'in diplom'a Leopoldina, prin guvernulu propriu si prin celelalte autoritati publice ale tíerei. „Expeditione patentium ad eum duntaxat casum reservata, ubi in rebus legi alioquin conformibus publicatio debito cum effectu, hac unica ratione obtineri valeret.“

Ací se vede a fi prevediutu usulu patenteloru numai

in acele casuri, unde altminteru nu s'ar' poté publicá cu efectu, cele conforme legiloru.

Prin art. IX., Transilvani'a si-a sustienutu dreptulu de a avé cuventu in negótiile esterne ce o atingu ; precum si la numirea soliloru séu legatiloru in tierile romanesci. Dreptulu de a incheiá tractate cu poterile esterne, si de a trimete soli, se reserva prin acestu articlu principelui ; dar' elu spre a-si aretá si mai multu grati'a si clementi'a cu care se pórtá câtra gintea transilvana, declara : „quod occasione tractatum cum exteris suscipiendorum, in negotiis Transsylvaniam respicientibus, aut involventibus, consilio quoque Gubernatoris regii et consiliorum transsylvanicorum pro re nata, uti dignabitur, vel in casum comitiorum, desideria et reflexiones Statuum et ordinum Transsylvaniae, pro ratione circumstantiarum clementer exauditura sit, et confecta pace, eiusdem pacis condiciones medio gubernii regii statibus publicari faciet.“

Éra in privinti'a numirei legatiloru, si mai alesu a agentiloru in tierile romane, se va luá speciale consideratiune asupr'a fiiloru patriei, asupr'a transilvaneniloru.

Éca cumu legislatiunea erá gelósa pentru tóte drepturile ce competu unei tieri independente si autonome.

Articululu X. ordina cá in conformitate cu diplom'a leopoldina, puntu X., comitiile (camerele legislative) se se tiena in totu anulu, si negótiile tieriei „legali cum libertate pertractentur.“ Vomu vedé mai la vale, cum la a. 1848. s'a observatu, séu adeca, cum n u s'a observatu acésta legalitate.

Articululu XI. specifica partíle constitutive ale dietei ; si apoi vorbindu despre obiectele de pertractatu in dieta, díce : „obiecta Diaetae in genere sunt omnia illa, quae

ad publica commoda et legislationem pertinent, . . . *determinatio quanti contributionalis eiusque repartitionis* et exactionis modalitas, electio et praesentatio Statuum ad officia diplomatica receptio in indigenatum . . . aliaque per leges ad comitia relegata obiecta.

Prin urmare, tíer'a 'si reserva dreptulu de a determiná tributulu, precumu si modalitatea repartetiunei si scótereí contributiunei ; dreptu, ce compete numai staturiloru suverane si independente.

Totu acestu articlu invólve in sine si responsabilitatea guvernului, care, la invitatiunea dietei erá detoriu a vení la siedintia si a dá deslucirile necesari, fâra cá aceste desluciri séu consultari ale guvernului se impedece staturile si ordurile, camerele legislative, intru schimbarea, alterarea, séu modificarea, conclusiuniloru sale.

Acestu articlu mai determina anca ordinea obiectelor de pertractatu in dieta, precum si modulu pertractariloru in sesi, séu cumu amu díce asta-di, regulamentulu internu alu camerei.

D'in tóte aceste vedemu, ca Transilvani'a avea tóte criteriile unui statu monarchicu constitutionalu ; ea 'si avea principele seu ereditariu, legislatiunea sea constitutionale propria si independente, si guvernulu si administratiunea sea asemene propria si autonoma. Principele erá detoriu a guverná dupa legile si constitutiunile tíerei, ér' nu dupa norm'a altoru tíeri ; si mai erá anca detoriu, a nu face si a nu suferí a se face nici cea mai pucina derogare séu judecare in drepturile principatului, care este de sine statoriu si independentu de ori-ce altu statu, fia acel-a Ungari'a, Boemi'a séu ori-care alta tíera de sub sceptrulu

cassei domnitórie. Si atátu tíer'a, câtu si príncipele erau de-
tori, a intarí independinti'a tieiei prin juraminte de credintia,
ce tíer'a facea principelui, éra príncipele facea tieiei. Chiar'
asiá se facea acést-a in Transilvani'a de sine statatória, pré-
cumu se facea in Ungari'a asemene independente si de sine
statatória. Vedemu in urma, ca si dupa acesti articli de lege
dela anulu 1791., nu este alta legatura intre Transilvani'a de o
parte, si intre Ungari'a si celelalte tieri ale casei absburgice de
alta parte, de câtu uniunea in persón'a domnitoriului comunu.

Dela acésta dieta memorabila d'in a. 1791., se mai
memoramu articlulu XV. prin care tíer'a, in conformitate cu
punctulu V. d'in diplom'a leopoldina, de nou 'si asecura drep-
tulu „quod ad omnia officia publica, tam politica, quam
cameralia, ut et justitiae administrationem respicientia, non
alii quam Patriae Cives applicabuntur.“

Éra prin art. XX. 'si asecura de nou dreptulu de
electiune la oficiele cardinali, dicéndu: „Sua maiestas sa-
cratissima Jus liberae electionis, quod
Statibus ad restaurationem cardinalium in regno offi-
ciorum, juxta diploma divi imperatoris Leopoldi I. et sub-
sequetas mutuo Principis et Statuum consensu, usuque sta-
bilitas constitutiones competit, benigne recognoscente,
clementer annuere dignata est, ut ad eiusmodi officia diplo-
matica quoties vacantia se exeruerit, hac per regium guber-
nium Suae maiestati ex incumbentia officii statim relata,
cum altissimo annuto, status regni ad electionem sub co-
mittis primitus celebrandis procedere possint.“

Oficiele necardinali, si cari nu erau rezervate electi-
nei in dieta, se restaurau prin candidatiune d'in partea gu-
bernului si prin intarire d'in partea principelui. Precum de-
spre acésta lamuritu tractéza art. XXII.

Fia insemnatu aci anca si aceea, ca in comitate, districte si orasie, anca se sustienea dreptulu de alegerea oficialiloru, si se exercita prin reprezentantiele comitateloru, districteloru seu orasieloru; acestu dreptu l-a confirmatu si diplom'a leopoldina la punctulu VIII., si se exercita pene in diu'a de asta-di . . .

Prin art. XXIII. oficiurile postali se supunu dependentei guvernului; proventele voru incurge in tesaurulu tieiei, si la acele oficiuri se voru aplicá numai fii ai patriei. „Officia postalia, tam quoad constitutionem postarum e patriae filiis, quam quod directionem in officiosis a gubernio dependeant, proventus vero thesaurariatui regio administrent.“

Er' art. XXV. stabileste inamovibilitatea oficialiloru. „In omni justitia et aequitate fundatum, imo e re proprii sui servitii esse agnoscit sua maiestas, ne quispiam erga simplicem denunciationem officio suo privetur, et ideo non prius quispiam de praegesto Servitio dimittatur, quam puncta accusationum delato talismodi officiali communicentur, ut illi plena se se purgandi praebeatur occasio.“

Cum amu disu, acésta dieta a tienutu fórte lungu; Leopoldu II., care o a convocatu, a muritu in pripa fâra cá se fi potutu santioná conclusele ei, si asiá numai fiulu seu, Franciscu II., convocandu la a. 1792. dieta omagiale, a intaritu si conclusele dietei cu santiunea sea dela 28. novembre 1792.

Finindu aci si cu articlii de lege dela a. 1791., se resumemu in pucine cuvinte cele espuse pene aci, si se dicemu:

Diplom'a leopoldina dela 4. decemvre 1691. este constitutiunea scrisa a Transilvaniei; ea nu se póte numi constitutiune sistematica, si care se cuprinda tóte drepturile domnitoriului si ale tieiei; multe se presupunu numai, si

principele 'si reserva drepturi numai la casuri speciali, séu asecura tíer'a despre drepturile ei avitice. Dar' vine la a. 1722. santiunea pragmatica, si acést'a primita de staturile tíerei, norméza ordinea succesiunii ereditarie, estindiendu-o si la descendentí'a de sexulu femininu ; si la anulu 1744. se inarticuléza in codicele legiloru ; vine apoi legislatiunea la a. 1791. si esplica, si preciséza relatiunile de dreptu între principe si tíera, decretéza potestatea legislativa si executiva, si confirma autonomi'a si independinti'a tíerei.

Éca summ'a de pacte convente, de tractate, si de legi, cari tóte constituiescu dreptulu publicu alu Transilvaniei, si pre cari se baséza constitutiunea acestei tíeri.

Dupa diet'a dela 1791., si propriamente cea omagiale de sub Franciscu I. la a. 1792., in totu decursulu guvernarei acestui principe, care a tíenutu ani 43., abíá s'au mai tíenutu diete in Transilvani'a de câtu la anii 1794., 1809., 1810., si apoi dupa intervalu de 23. ani, abíá la a. 1834.

Sub Ferdinandu I., succesorele lui Franciscu, s'au tíenutu diete mai adeseori, anume la 1836., 1842. si 1847. Aceste diete s'au ocupatu mai multu cu deslegarea séu mai bine incurcarea relatiuniloru urbariali. Noi, cu aceste nu ne vomu ocupá ací ; noi tractamu acum relatiunile dreptului publicu transilvanu.

Si ací, cu espunerile despre autonomi'a si independenti'a Transilvaniei, amu ajunsu la anulu 1848. Pêne ací amu aretatu, constatatu, documentatu, ba amu citatu chiar' actele de dreptulu publicu alu Transilvaniei, de dreptulu ei de autonomia si independentia. De ací înainte ne vomu tíené mai multu pre terenulu defensivu ; vomu aperá ceea

ce pentru Transilvani'a este nealienabilu, ceea ce nu se p^ote dá, nu se p^ote vinde: autonomi'a si independenti'a ei.

Inainte inse de a tractá legile dietei memorabile dela 1848. se ne fia permis a espune unele consideratiuni despre drepturile si detorintiele reciproce ale principelui si ale staturiloru tiei, séu, despre relatiunea juridica intre tíera si principe, séu, ca propriamente dupa legile si constitiunea Transilvaniei, ce obligatiuni luá principele asupra-si fatie cu tíer'a si fatie cu staturile tiei candu primiá guvernarea, si éra-si staturile, representanti'a tiei, ce oblegatiuni luá asupra-si prin juramentulu omagialu celu prestá principelui ?

Dupa usu séu lege, trei erau formele, prin cari principii tiei indata ce primiau frênele guvernarei, se obligau a implení detorintiele loru fatie cu suditii, trei erau modurile prin cari ei asecurau pre acesti-a, ca voru sustiené cu neviolabilitate drepturile tiei : juramentulu, pacte convente, diplome assecuratórie.

Acestu usu s'a observatu si in tíer'a unгурésca de la inceputu si pêne asta-di. Cá de esemplu se citamu numai cuvintele lui L a d i s l a u IV. d'in scrisóri'a sa dela a. 1279. In acestu actu se díce: „Primo quidem j u r a v i - m u s . . . quod constitutiones et decreta sanctorum regum, progenitorum nostrorum et bonas consvetudines eorundem, nec non omnia alia et singula, quae nostri progenitores in s u a c o n s v e v e r u n t c o r o n a t i o n e j u r a r e, inviolabile servaremus.“ De unde se vede, ca nu numai elu a juratu, ci si antecessorii lui trebuiau la incoronare se jóre, ca voru observá si sustiené inviolabilu constitutiunile tiei, voru respectá si sustiené integritatea tiei si drepturile ei. Unu altu esemplu cu mai duóe secle in urma,

aflamu in primulu decretu alu lui Matheiu Corvinu dela a. 1458, unde la art. 55. se dice: „Item quod prout dominus Rex praestitit juramentum, quod nullo tempore super regnicolas... executiones indebitae... petantur vel imponantur“ etc.

Acestu actu de depunerea juramentului atâtu este de esentialu si in tiér'a unгурésca si asta-di, in câtu fâra incoronare si fâra depunerea juramentului regii Ungariei nu se considera de domnitori legitimi ai tierei.

Asiá este si in Transilvani'a. Indata dupa batai'a dela Mohaciu, 1526., devenindu Transilvani'a sub principii sei independenti, acesti-a, alesi liberu de câtra tiéra, au trebuitu la suirea loru pre tronu se jóre, ca voru aperá si sustiené libertatile, legile si constitutiunile tierei. In art. 26. dela a 1599. lun'a novembre, se afla urma, ca si Mihaiu Vitézulu s'a apromisu a depune juramentulu cá principe alu Transilvaniei. Éra dela Sigismundu Rakotzi incóce, si pêne la Michail Apafi II., celu d'in urma principe alesu alu Transilvaniei, toti principii au trebuitu se depuna juramentulu prescrisu de lege. Legea a staveritu si formul'a juramentului; aprobatele si compilatele sunt pline de formule de juramente, dupa cari jurau si a juratu tóta acea catena de principi, urmati unulu dupa altulu.

Primulu principe alu Transilvaniei d'in cass'a habsburgica, imperatulu Leopoldu I., fiindu ca la inceputu a primitu guvernarea numai cá protectore alu minorenlui Apafi II., n'a facutu nici-unu juramentu; elu a intermisu a depune juramentulu anca si dupa ce a devenitu domnitoriu in Transilvani'a, precum au intermisu si cei patru succesori ce i-a urmatu unulu dupa altulu in cursu de unu seclu intregu. Dar' Leopoldu II., stranepotulu primului principe

d'in cass'a habsburgica, nu numai ca a depusu juramentul prin unu comisariu anume tramisu la diet'a dela a. 1790., ci a aprobatu si legea, art. I. si III. dela a. 1791., prin care se stabileste formul'a juramentului, si prin care se ordina. cá toti succesorii se depuna juramentul dupa acea formula. Acestu juramentu assecuratoriu de libertatile si immunitatile tierei, l'au prestatu si urmatorii lui Leopoldu II., anume Franciscu I. in diet'a dela a. 1792., si Ferdinandu I. in diet'a dela a. 1837.

Cá in Ungari'a, asemenea si in Transilvani'a, depunerea juramentului d'in partea principelui atátu este de necesaria si indispensabile, in cátu altmintere principii nu se potu considerá de domnitori legitimi in Transilvani'a.

Celalaltu modu asecuratoriu ce 'lu faceau, si trebe se 'lu faca, domnitorii, despre observarea intacta a immunitatiloru, libertatiloru si drepturiloru tierei, este, ca ei pre langa juramentu, séu in decursulu guvernarei, séu indata la inceputu, incheiau cu tiér'a anume contracte, capitulatiuni séu pacte cenvente, séu emiteau diplome asecuratórie.

Se observa acést-a si asta-di in Ungari'a, si trebe se se observe si in Transilvani'a.

Dupa ce, primul principe natiunalu dupa batai'a dela Mohaciu, Stefanu Bathori, s'a alesu de rege alu Poloniei, fratele acestui-a, Cristoforu, cá locotietoriu alu seu in Transilvani'a, a trebuitu se primésca unele conditiuni séu norme de guvernare ce i s'au propusu de cátra dieta, si cari prin art. 2. alu acelei diete dela 28. ianuariu 1576., s'au redicatu la valóre de lege. Chiar' si Mihaiu Vitézulu prin articlulu ce amu citatu mai susu, a facutu votu de a sustiené libertatile tierei. Éra dela Gabrielu Batori incóce si pêne la Michail Apafi, fia-carui nou principe alesu, se puneau prin

diete certe conditiuni, cari trebuiau se le primésca, si ele se treceau indata in codicele legiloru tieiei. Aceste conditiuni se afla in Aprobatele si Compilatele constitutiuni P. II. t. 1. Ele se referescu la relatiunile interne si esterne ale tieiei, la formele de guvernamentu, la drepturile si detoriintele principelui, la libertatile staturiloru tieiei, la libertatea religiuniloru, la liber'a alegere a principelui si a domnitoriloru tieiei, la legislatiune, la incheierea de confederatiuni cu statele vecine séu altele, si la tóte drepturile ce competu unui statu liberu si independentu.

Si principele candu se inaugurá, trebuia se depuna juramentu, ca va observá tóte aceste conditiuni.

Dupa principii natiunali, Leopoldu I., anca a trebuitu se asecure staturile tieiei despre drepturile de autonomia si independintia a Transilvaniei, si precum amu vediutu, a emisu diplom'a de la 4. decembre 1691.; urmatorii lui, la primirea guvernarei au emisu numai rescripte ascuratórie, precum sunt cele de la 10. maiu 1705., 13. martiu 1712., si 21. octobree 1740.; éra Leopoldu II. la an. 1791., a adoptatu pretensiunea staturiloru — representantiloru tieiei — cá la ori ce casu de succesiune pre tron, principele se confirme, in forma de lege, diplom'a leopoldina anca inainte de ce staturile ar' depune juramentulu omagialu ; mai tardiu s'a facutu numai acea stramutare, ca staturile trebuiau se depune mai antáiu juramentulu de omagiu, si apoi emitea principele diplom'a ascuratória, care apoi se trecea in codicele legiloru, depunendu si principele juramentulu ca va observá constitutiunea si legile tieiei. Emiterea acestoru diplome, chiar' cá si depunerea juramentului, s'a observatu si de cátra principii urmatori lui Leopoldu II., anume de cátra Franciscu I. si Ferdinandu I. la dietele de la anii 1791.

si 1837. Si in intielesulu legeri, trebe a se observá de câtra ori ce principe ar' urmá dupa ordinea de succesiune la tronu, câ-ci altminterea guvernarea lui nu este legitima: elu de jure nu e principe.

Facie cu acestu oblegamentu alu principelui câtra tíera, staturile dupa usu, si precum se vede d'in mai multi articli de lege, la inceputu n'aveau alta, de câtu a promite supunere principelui, si a 'lu asecurá ca i voru fi intr'ajutoriu cu consiliulu si cu servitiulu loru. Dupa aceea, s'a introdusu usulu, si s'a stabilitu si prin lege, cá staturile se depuna juramentu de omagiu, si s'a precisatu si formul'a juramentului. Formulele acestoru juramente anca se afla in aprobate si compilate. E de observatu inse, ca sub principii natiunali, ei trebuiau se depuna juramentulu mai antâiu si apoi staturile.

Cum amu vediutu, Leopoldu I. si patru succesori ai lui, n'au prestatu juraminte, ci au emisu numai diplome asecurátorie; staturile inse au depusu juramentu de omagiu la toti successorii lui, luandu afara pre Iosifu I., carui nu s'a prestatu juramentu, fiindu ca, in timpii racotiani de atunci, diet'a nu s'a potutu intruní. Sub Leopoldu II. inse s'a adusu lege, art. 3. si 4. de la an. 1791., prin care s'a decretatu ca la ori ce schimbare de tronu, staturile se depuna juramentu de omagiu principelui inainte de ce ar' depune acest-a juramentulu, si despre acést'a precum si despre juramentulu principelui si diplom'a lui de asecurare, sè se faca articlu separatu de lege.

Acést'a s'a observatu cá usu legalu si norma legitima pêne la an. 1848., si juramentulu omagialu se facea dupa formul'a adoptata sub Mari'a Teresi'a prin art. 4. de la an. 1744.

Si acum, constatandu d'in cele díse pêne aci, ca la legitimitatea guvernarei principelui in Transilvani'a se cere:

a) inaugurarea principelui in dieta anume convocata pentru acést'a, si care se si numiá dieta inaugurale ; b) juramentul de omagiu alu staturiloru tiei ; c) juramentul principelui, si diplom'a asecuratória legiloru, immunitatiloru, libertatiloru si constitutiuniloru tiei ; — constatandu dícemu anca odata, acésta relatiune reciproca de dreptu intre tíer'a si principe : — reamintindu de alta parte, pactele convente, legile de dreptu públicu, si constitutiunile ce amu enumeratú mai in susu, si constatandu adeveturile necontestate si necontestabile, scóse d'in aceste acte, si basate in ele, ca : a) tíer'a si-a rezervatu dreptulu de libera alegere dupa mórtea celoru d'in cas'a domnitória, cari au dreptu de successiune ereditaria in Transilvani'a ; b) ca principele este detoriu a guverná si a domní in tíera nu dupa norm'a celorlalte tieri de corona, ci dupa constitutiunea si legile Transilvaniei ; c) ca Transilvani'a are constitutiunea si guvernamentulu seu propriu si independente dela ori care alta tíera de coróna ; d) ca Transilvani'a nu póte fi incorporata cu nici un'a d'in aceste tieri ; e) ca intre Transilvani'a de o parte, si intre Ungari'a séu celelalte tieri ale casei absburgice de alta parte, nu este nici o alta legatura decâtu identitatea persónei domnitoriului ; f) ca principele numai atunci este legitimu domnitoriu in tíera, daca a depusu juramentul pre constitutiune, si a emanatu diplom'a asecuratória drepturiloru tiei : — constatandu, o mai repetímu odata, aceste drepturi de autonomia si independintia a Transilvaniei : — se trecemu la anulu 1848., la legile Clusiului d'in acestu anu.

Pre candu staturile tiei, precum amu vedíutu d'in cele espuse pêne acum, se adoperau in totu modulu a ga-

rantá si a assecurá drepturile de autonomia si de independentia a Transilvaniei, pre atunci romanii, precum amu vediutu in partea unde amu vorbitu despre starea loru politica, departe de a nu consimtî si ei la aceste drepturi publico-politice ale statului loru, ei n'au pretinsu alta decâtu a reintrá si ei cá natiune in cuadrulu constitutionalu alu tieriei, cá asiá garanti'a se fia cu atâtu mai forte contra a ori ce atacu ce ar' veni d'in-la-intru séu d'in afara a supr'a autonomiei si independentiei patriei loru comune.

Amu vediutu inse de alta parte, ca staturile tieriei de câte-ori garantau prin lege drepturile de autonomia si independentia ale tieriei, de atâte-ori aduceau si articli de legi, cari nu erau decâtu injuriosi romaniloru, si in detrimentulu natiunalitatiei romane.

La 1848. staturile tieriei au paresitu calea vechia de a defende, sustiené, garantá si assecurá autonomi'a si independenti'a tieriei ; si rolulu romaniloru a trebuitu se devina duplu ; ei gelosi pentru natiunalitatea loru, pentru drepturile politice-nationali in tíer'a loru, n'au potutu se fia mai putînu ingrigiti acumu si pentru drepturile publico-politice, pentru drepturile de independentia si autonomia a Transilvaniei.

Ungurii, (ne vomu serví de aci inainte de acestu terminu in loculu „staturiloru tieriei“, câ-ci prin abusu, ei au identificatu drepturile tieriei cu interesulu specificu magiaru), ungurii la 1848. voiau mai multu cá ori si candu, a contopí Transilvani'a cu Ungari'a ; ei voiau nu numai legatur'a ce uniá aceste duóe tieri in persón'a domnitoriului, ei voiau acum o singura legislatiune, unu singuru guvernamentu pentru amenduóe tierile ; ei voiau a sterge si numele de „Transilvania“, si a avé o tíera mare si minunata magiara

cu legislatiune magiara, cu guvernul magiaru si cu tóte, tóte magiare ; ei nu s'ar' fi indestulitu acum nici macar cu acea legatura intre Transilvani'a si Ungari'a care se dice ca erá inainte de batai'a dela Mohaciu, inainte de a deveni Transilvani'a Transilvania, precum a fostu.

Si ce erá, in ce consistea acésta legatura intre Transilvani'a si Ungari'a inainte de total'a lor separare la a. 1526.? Se o spunemu, cá prin incidentu, chiar' aci, cá se vedemu si d'in acést'a, nedreptatea si nelegalitatea procedurii ungariloru la a. 1848. prin care au violatu cele mai sacre drepturi ale Transilvaniei.

Transilvani'a, si nainte de acelu anu, anulu 1526., putem dice, si o afirmamu, ca n'a fostu unita cu Ungari'a, de cátu numai in persón'a regelui. — Easi avea Voivodulu seu propriu, si guvernulu seu propriu ; ér' episcopulu Transilvaniei avea locu in diet'a Ungariei intre prelati, si Voivod'a intre magnatii séu baronii tieriei ; nu vei aflá inse nicáiuera urma ca tier'a, representanti'a tieriei, „universitas Valachorum, Hungarorum, et Saxonum“, séu comitele secuiloru si celu alu sasiloru se fia participatu vre-o data la diet'a Ungariei, precum nu vei aflá urma nici despre aceea daca si 'n forma nobilii Transilvaniei si secuiei ar' fi fostu reprezentati in acea dieta. D'in contra se afla urma destulu de palpabile si evidente ca Transilvani'a si pre acelu timpu si-a avutu diet'a sea propria, in care staturile tieriei d'eliberau a supra incuviintiarei si repartitiunei subsidieloru ce le cerea regele, a supra mesuriloru pentru apărarea tieriei contra inamiciloru interni si externi, a supra aliantieloru ofensive si defensive, si a supra altoru trebi ce pri-

viau Transilvani'a. Asiadar, nu numai Voivodu propriu, si gubernu propriu, ci si legislatiune propria. Dietele se conchiamau de regula prin Voivodulu tieiei, si numai prin exceptiune de câtra regele. Acestu dreptu de legislatiune alu Transilvaniei, l'a recunoscutu si insi-si regii Ungariei. Ferdinandu I. in instructiunea data la a. 1555. câtra voivodii Franciscu Kendi si Stefanu Ruskai, espunându mai antâiu ca acesti voivodi „authoritate illa sint, qua priores Vojevodae fuerunt“, despre dreptulu de a convocá si celebrá diete, dîce : „Conventum etiam ipsis regnicolis, urgente tali necessitate, quae moram ulterioremve deliberationem regiae maiestatis pati non possunt, cum scitu Episcopi eius Provinciae, aliorumque consiliariorum Suae maiestatis indicere et celebrare, et in eo de occurrentibus a d r e g n i c o n s e r v a t i o n e m ex authoritate et dignitate regiae maiestatis tractare possint“. Presedintele dieteloru de regula erá Voivodulu, câte-odata si regele, séu in persóna séu prin anume comisariu ori plenipotentiaru regescu. Esemple de astfeliu de diete ale Transilvaniei se afla o multîme. Amu poté se le enumeramu ací in ordine cronologicu, daca n'amu presupune ca ori-cine care s'a ocupatu câtu-si de putînu cu dreptulu publicu alu Transilvaniei, le scie degiá in mare parte. E de insemnatu ca Voivodii in literele loru convocátorie, se adreséza totdeauna câtra nobili, se cui si s a s i, si nicâiurea nu obvine n a t i o h u n g a r i c a. Precum e de insemnatu si aceea, ca regele nu si-a rezervatu nici macar dreptulu de a intarí séu santiuná conclusele dietei Transilvaniei; si numai unu singuru casu se afla, unde in diplom'a de a s e c u r a r e a drepturiloru tieiei a lui Ferdinandu I. dela 17. aprile 1554. se dîce despre conclusele comitieloru dela Osiorheiu ca :

„Sua maiestas omnia et singula in eis contenta, grata et accepta habere dignata est.“

Éca dar' tóta legatur'a — séu nici-o legatura — de dreptu publicu între Transilvani'a si Ungari'a chiar' si pre acelu timpu, pre candu se dîce ca ele ar' fi fostu dependente un'a de alt'a.

Ungurii la 1848. nu mai tieneau de suficiente nici atâta legatura, ci au fortiatu contopire totale, si atâtu cei d'in Ungari'a câtu si cei d'in Transilvani'a, au formatu ariticii de lege, ce se numescu despre „uniunea“ Transilvaniei cu Ungari'a.

Se vedemu acesti articli.

Diet'a Ungariei de la Posionu prin art. VII. de la an. 1848. dîce ca : uniunea Transilvaniei cu Ungari'a sub unu guvernamentu o pretinde unitatea natiunale ; identitatea de dreptu, éra reprezentarea intereseloru a ambe tierile in cea mai deaprópe dieta o ceru cu urgentia evenemintele timpului presentu (1848) ; pentru aceea se dispune despre modulu si form'a cum Transilvani'a se fia reprezentata in diet'a Ungariei.

Pentru esecutarea definitiva a „uniunei“ se prevede in §. 4. elaborarea unui proiectu de lege specialu prin diet'a Transilvaniei si prin o comisiune numita anume pentru acés-t'a ; éra §. 5. asecura pentru Transilvani'a tóte acele legi si libertati, cari nu impedeca uniunea perfecta.

Éra diet'a Transilvaniei d'in Clusiu prin art. I. de la an. 1848. dîce, ca primesce articlulu VII. alu dietei d'in Posionu sustienendu in validitatea sa legatur'a decretata in santiunea prag-

m a t i c a ; si esmite comisiunea pentru elaborarea proiectului de lege despre specialisatiunile uniunii. Guvernulu si tribunalele, administratiunea si justiti'a, se sustienu in cursulu si cu personalulu de pêne acum, incetandu numai funtiunea cancelariei aulice.

Ce vedemu d'in acesti articli ?

Vedemu si constatamu aceea : a) ca nici unulu nici altulu nu decretéza in termeni determinati „uniunea“ ; (b ca nici unulu nici altulu nu decretéza desfiintiarea si incetarea legislatiunei in Transilvani'a ; c) ca articlulu d'in Posionu alu dietei Ungariei, nu s'a inarticulatu, nu s'a trecut, in condic'a legiloru Transilvaniei, prin urmare acel'a nu este lege pentru Transilvani'a ; d) ca prin articlulu d'in Clusiu, alu dietei Ardélului, se sustiene santiunea pragmatica, care o a primitu independentu de Ungari'a, si prin care Transilvani'a pre domnitorii d'in cass'a habsburgica „in principes suos adoptavit“, si prin care tiér'a si-a asecuratu independenti'a si autonomi'a sa, éra domnitorii si tiér'a a pusu juramentu pre acést'a in numele propriu si a successoriloru sei ; e) ca nici unulu d'in acesti articli nu dispenseza nici pre staturi si pre successorii loru nici pre domnitoriu si pre successorii lui de la juramentulu de a sustiené „in perpetuo et irrevocabiliter“ drepturile de autonomia si independentia a tierei.

Se vedemu acum in ce impregiurari si in ce forma s'a adusu art. I. de la Clusiu ?

Ungurii in agoni'a instinctului loru de predominire, care inse éra identica cu nulificarea tuturoru celorlalte natiuni, au paresitu la an. 1848. terenulu dreptului publicu alu Transilvaniei, si s'au pusu pre terenulu revolutiunei factie cu independenti'a si autonomi'a tierei ; ei, in asta ago-

nia a loru, properau perderea drepturilor tierei cu o rapiditate ce nu mai cunoscea nici forme, nici margini. O teróre panica 'i cuprinsese, si dreptulu si ratiunea la ei nu mai domniá. Devis'a le erá : „Únio vagy halál“ (Uniune séu mórte). Tiér'a erá agitata de la o margine pêne la cealalta. Ungurii strigau „cine nu voiesce uniune, este vindictoriu de patria ; arme si uniune ; uniune si cu sange ; stergeti numele de „Transilvani'a“ ; criminalu, proditoriu de patria se fia, cine va mai scrie, cine va mai pronunziá acestu nume ; toti trebe spendiurati, câti nu voiescu uniunea ; a o impedecá, séu a o intardíá numai, nu e mai putínu decátu crim'a de lesa-patria ; dati-ve si sangele pentru uniune ; fâra uniune nu e nici mantuirea sufletului ; cu unu cventu uniune séu mórte ; 80,000 secui armati se ascepte acei-a cari nu se voru supune uniunei neconditionatu ; nu ne e frica nici de revolutiune, câ-ci vomu spendiurá pre conducători si cu atátu vomu fi gat'a.“ Diurnalele unguresci nu cuprindeau alta, stindardele loru n'aveau alta inscriptiune, paretii caselor nu erau altmintere mângiti, decátu cu astfelu de amerintiari terribili. Tiér'a tóta erá in febre, in nelinise, in teróre.

Romanii inse, departe de a se intimidá de terorismulu magiariloru, cu care acesti-a voiau a stinge totu ce ar' mai cugetá la libertatile tierei, ei, romanii, pururea credintiosi, si totu-de-a-una gelosi de tiér'a loru, si de immunitatile ei — s'au intrunitu in grandiosulu congressu natiunалу dela 15. maiu 1848. in Blasiu, spre a se consultá despre cele ce au de a face in momente atátu de grave si critice pentru natiunalitatea si pentru patri'a loru. Ei adunandu-se la Blasiu, s'au constituitu legalmente in congressu natiunálu ; si, in ceea ce privesce partea politica-natiunale, au dechia-

ratu natiunea romana de natiune politica, independente, de sine statatória, si de parte intregitória a Transilvaniei; ér' in ceea ce privesce „uniunea“ Ardélului cu tíer'a unгурésca, ei au cerutu si decretatu, ca: „conlocuitóriele natiuni — ungro-secuii si sasii — nici de cum se nu o ièe in desbatere pêne candu natiunea romana nu va fi natiune constituita si organisata cu votu deliberativu si decisivu in camera legislativa, ér' d'in contra déca diéta Transilvaniei ar' voi totu-si a selasála pertratatarea aceleiasi uniuni, atunci natiunea romana protestéza cu solemnitate.“

Romanii, cu aceste concluse ale congresului loru nátiunalu, cu acestu protestu solemn, au tramisu o deputatiune la imperatulu, si alt'a la diéta, precum amu vediutu in partea prima a acestui tractatu.

Sasii anca, de si natiune politica, totu-si 'si temeau prin „uniune“ si natiunalitatea, si 'si vedeau periclitata si institutiunile si libertatile politice; astfelu, universitatea loru s'a intrunitu in Sabiiu la 5. maiu 1848., si a numitu o comisiune care se arete periclulu uniunei pentru natiunea sasésca, si se lucre contr'a acestei uniuni: prin urmare universitatea s'a dechiaratu contr'a uniunei. Asemene au tienutu sasii o adunare de poporu in Sabiiu la 18. maiu, unde natiunea sasa intre impregiurarile de fatie s'a declaratatu contr'a uniunei ardélului cu tíer'a unгурésca; si in ast'a privintia a tramisu si ei o deputatiune la imperatulu.

Chiar' nici ungro-secuii mai cu minte nu erau pentru uniune neconditionata. „Care vrea pace si indestulare — diceau ei — nu póte fi amicul uniunei neconditio-

nate, câ-ci ea duce la resbelu civilu pre lungu timpu in Transilvani'a. Uniune neconditionata nu pôte vroí acel-a, care intr'adeveru e omu liberu si independentu, câ-ci conditiuni numai acel-a nu pune, care perdiendu-si mintea si inim'a, se lasa la discretiunea altui-a, ceea ce nu e independentia ci servitute; uniune neconditionata numai acel-a pôte vroí, care nu e amicu adeveratu alu drepturiloru constitutiunali. Si ce pôte fi dreptu mai innaltu constitutiunalu, decâtu cá tiér'a se dispuna liberu despre averea sea intru folosulu comunu alu patriei? Spuneti-mi acum — dîceau totu ungro-secuiei — ca 69. deputati ardeleni fatie cu 377. deputati ai Ungariei, cum voru poté dispune despre veniturile Ardélului, cari in proportiune sunt pre de duóe-ori atâte câte ale tieriei ungresci? Ar' fi crima a o retacé acést-a, si a grabí crearea unei petre de scandalu numai cu éca-asiá *n e c o n d i t i o n a t u* *).

Chiar' si popóre, cari erau afara de Transilvani'a, vedeau ca „uniunea,” precum o vreu magiarii, nu se unesce cu santiunea pragmatica. Asiá Austri'a-de-josu, totu in lun'a lui maiu 1848., a subscernutu o representatiune la maiestate, in care a cerutu cá se nu concéda „uniunea,” câ-ci ea periclitéza unitatea imperiului basata pre sanctiunea pragmatica.

Astfeliu devis'a magiariilor fanatisati erá: uniune séu mórte; romanii respundeau: nici o lege mai multu de noi fâra noi; sasii strigau: keine Union mit Ungarn; ungro-secuiei: uniune neconditionata duce la resbelu civilu; popórele esterne: uniunea vatemala santiunea pragmatica.

Si cu tóte aceste, magiarii fanatisati n'au luatú in

*) Vedi: Budapesti-hiradó dela 21. mai 1848.

consideratiune nici pretensiunile cele mai legali si protestele cele mai solemne ale romanilor, nici strigetele sasilor, nici conditiunile ungro-secuilor, nici nimicu-nimicu, ci au continuatu cu „uniunea séu mórtea“ loru, cu terorismulu, arbitriulu celu mai furiosu, si properau, si precipitau ruina a tóta suveranitatea popóreloru d'in patria si a tóte drepturile tierei. Ei incepusera a persecutá, a arestá pre preotii si inteligentii romani, cari cutediau a vorbí in contr'a „uniunii séu mortiei“ magiariloru.

Dar' astoru impregiurari destulu de marcante pentru fitóri'a lege a uniunei, s'au mai asociatu, s'au mai adaosu si altele. Magiarii staruiau pentru o dieta „o singura si ultima dieta in Transilvani'a“, care se proclame indata „uniunea“, si nimicu alta. Staruinti'a loru si in ast'a privintia erá amerintiátéria, terorisatória. „Se nu se mai ascepte nici unu rescriptu de la Vien'a, pentru convocarea dietei; diet'a se se convóce numai decátu“ — strigá tumultulu pre stradele Clusiului; si guvernulu la 10. a p r i l e 1848., a declaratú tumultulu, ca : a insarcinatu pre guvernatoarele a conchiamá diet'a pentru 29. maiu 1848.

Decretulu convocatoriu s'a si emanatu la 11. a p r i l e 1848. In acestu decretu nu se díce alta, de cátu ca guvernatoarele in puterea articolului VIII. de la an. 1692. ordina a se tiené dieta la 29. maiu in Clusiu, si municipalitatile se convóce colegiurile electorali.

Intr'aceea inse, si anca inainte de emanarea acestui decretu, prin urmare in forma cu totulu nelegale, dícemu : inainte de conchiamarea formale a dietei, in unele municipalitati se alessera acum deputatii ; asiá magiarii d'in comitatulu Alb'a-inferióre, si-au alesu deputati in adunarea marcale de la 30. m a r t i u 1848., si le-au datú instructiune

ca déca nu se va tiené diéta in Transilvani'a, s e m é r g a
l a c e a d' i n P e s t ' a ; asemene au purcesu si magiarii
d' in comitatulu Clusiuului, ei cu asemene instructiune si-au
alesu deputatii la 3. a p r i l e 1848.; nu altminteru au ur-
matu magiarii d' in comitatulu Doboca, alegându-si deputa-
tii la 6. a p r i l e 1848. Si alti magiari d' in alte comitate
asemene.

Éca primulu defectu de forma legale a lezei despre
„uniunea“ de la an. 1848. d' in Clusiu.

Dícemu defectu de forma legale, câ-ci ; a) colegiurile
electorali, cari au alesu deputati, n' au fostu adunari electiv
in intielesulu lezei ; b) ele au pertractatu unu obiectu, care
numai in urm'a unei ordinatiuni dela gubernu potea fi des-
batutu ; ér' ordinatiune dela gubernu pentru alegerea depu-
tatiloru anca nu se emanase. Prin urmare, aci s' a calcatu
legea, si anume art. XII. dela a. 1791., care la puntu 4.
díce : „ordo consultationum idem observabitur, qui quoad
generalia regni comitia stabilitus est ; obiectaque ordine
sequenti assumenda erunt : a) ordinationes regiae vel gu-
berniales pro consultatione, vel pro publicatione ad univer-
sitates mittendae.“ Asiá dar', acei deputati n' au fostu le-
galmente alesi, prin urmare ei n' au potutu fi membri legali
ai dietei, care se díce ca a decretatu „uniunea ;“ ei au
fostu alesi fâra ordinatiune dela gubernu si inainte nu nu-
mai de emanarea dar' chiar' si de crearea decretului con-
vocatoriu. Comitatele erau in dreptu a staruí la gubernu con-
chiamarea dietei, dar' nici-de-cum nu poteau fi in dreptu
legalu de a anticipá consumarca actului de alegere. „Status
et ordines per regales literas medio Regii Gubernii convoca-
buntur“ díce art. X. dela a. 1791. ; dar' „regales literae“
anca nu erau emanate, prin urmare staturile si ordurile

anca nu erau convocate ; fâra convocare inse nime nu potea alege si cu atâtu mai putînu a comparuí.

In urma a iesitu la 5. maiu 1848. si rescriptulu imperatescu pentru convocarea dietei. In acestu rescriptu, asemenea ordinatiunei gubernatorelui, diu'a pentru tienerea dietei se defige pre 29. maiu, si loculu ei urbea Clusiu. Apoi se enu mera p ropo sitionile regesci, cari, si se spune ordinea, in care au de a se pertractá ele in dieta.

Si anume : *prim'a* p ropo sitione dîce : „mai nainte de ori-ce alta desbater e, diet'a amesuratu art. XX. d'in legea dela a. 1791., are a se ocupá cu alegerea cancelariului de curte, care postu este vacantu ;“

a d'ou'a : „asemene are se se faca alegerea presiedintelui la tabl'a regésca d'in Muresiu-Osiorheiu, care postu anca este vacantu ;“

a trei'a : „in cá tu pentru uniunea Transilvaniei cu Ungaria, are se urmeze o matura consultare dupa insemnetatea obiectului, si cu privire la legile municipali ce esistu, precum si la legalele raporturi intre cele trei natiuni ;“

a patr'a ; „se se iea in desbater e incetarea relatiunilor urbariali pre langa o drépta desdaunare a proprietarilor, si proiectulu de lege se se substérna astfeliu, cá intarindu-lu, anca in decursulu acestei diete se se póta publicá si pune in lucrare spre folosulu tieraniloru ;“

a cincea : „se se iea mesurile necesari pentru suportarea greutatiloru comuni fâra distingere de persóne ;“

a siesea : „in cá tu pentru romanise se se faca lege, atâtu despre drepturile loru

de cetatiani, câtu si despre cele religióse ;“

a *sieptea* : „se se faca proiecte de lege pentru libertatea presei, si impededarea abuseriloru ei.“

Rescriptulu concludu dîcundu : „se fiti culu are a minte cá propositiunile se se pertracteze conformu articlului XI. dela a. 1791., cu cuviintia, cumpetu si buna ordine.“

Se insemnamu aci indata ceea ce dîce acestu articlu. Acestu articlu tiene ca : „ordo pertractandorum negotiorum sequens est : 1. propositiones regiae cum connexis fors gravaminibus vel postulatis Statuum.“ Éra ordinea séu seri'a propositiuniloru regesci nici-odata nu se potea inverti ; ea trebuia strictu observata.

Totu acestu articlu dîce ca : „Comitiorum locus cancellis eum in finem circumscribatur, ut intra illorum recinctum nemo, nisi membra dietae admittantur, reliquis extra illud spatium pro auscultando in silentio admissis.“

Se insemnamu totu aci si ceea ce dîce art. X. de la an. 1791. ; acest-a tiene ca : „negotia dietalia debite, et legali cum libertate pertractentur.“

Se intramu acum pre câte-va minute in redoutulu d'in Clusiu, cá se vedemu cum s'a observatu, séu mai bine cum *nu* s'a observatu acelu rescriptu si aceste prescripte ale legei, si apoi se remana constatatu alu doile defectu legalu alu legei de uniune de la an. 1848.

Dupa publicarea rescriptului ce amu citatu mai in susu, magiarii erau selbatici in furi'a loru pentru ce „uniunea“ nu s'a pusu *primo ci tertio loco* cá propositiune regésca de pertractatu in dieta, si amerintiau

inainte si chiar' la deschiderea dietei, ca : „voru vedé ei, care presiedinte va cutediá se tiená acésta ordine a propositiuniloru regesci !“ si voru vedé ei, cine va cutezá se pertracteze in acea dieta alta cestiune, decâtu numai si singuru cestiunea uniunei ! Diurnalele magiare nici n'au publicatu acelu rescriptu, cá-ci díceau ca este revoltatoriu de inima, si nu voiescu a creá Bruti pentru cancelari'a de curte !

Ce au facutu dar' indata si chiar' la deschiderea dietei ?

Stradele Clusiului erau cutrierate de bande strigátorie „uniune séu mórte“ ; inaintea redoutului si pre sub ferestile salei unde se tieneau siedintiele, asemenea multíme si strigete ; pórt'a, pre sub pórt'a, pre treptele ce duceau la sala, si sal'a chiar' indesata, gema de sbieratori „uniune séu mórte“ ; pretotindene stindarde cu asemenea inscriptiune.

Candu in sala, unu deputatu a cetitu rescriptulu regescu, la cetirea punctului alu treile despre „uniune“, multímea, auditoriulu, care trebuia se asculte „in silentio“, a eruptu in strigete „uniune séu . . .“, si acestu refrenu trecéa prin usiele si ferestrele deschise ale salei la multímea de pre strade. Se audiau si strigete impaciente ca : nu ne trebe propositiunea prima, nici a dou'a, ci numai a trei-a. Unu altu deputatu magiaru, póte pentru cá se liniscésa tumultulu, in realitate inse cu alta intentiune díse : ca e numai gresiéla de péna, ca „uniunea“ s'a pusu tertio loco.

Dar' candu unu altu deputatu a voitu se vorbésca la ordinea propositiuniloru regesci, multímea tuná : „uniune“ ! ; si candu deputatii sasi cerura cá rescriptulu se se desbata mai antáiu in sectiuni dupa usulu legalu de péne acum, cá

asiá se póta studiá cestiunea si se póta vorbí in cunoscintia de causa — multímea urlá : „uniune“ ! ; si candu unu deputatu de nascere romanu a cerutu inarticularea natiunei romane — multímea sbierá : „uniune“ ! ; si candu deputatii secui pretindeau cá inainte de pertractarea „uniunei“ se se delibere a supr'a gravamineloru secuiloru — mass'a auditoriloru totu-de-un'a si de atâte-ori sbierá „uniune“ ! — In urma, candu unu altu deputatu cerea cá se se enuncie „uniune neconditionata“ si numai de câtu ; si candu unu altu deputatu vorbí cu o patima, inversiunare, si infruntare a su pr'a sasiloru si romaniloru — multímea repetiá refrenulu seu fatalu : — si atunci, in aceste momente, in aceste impregiurari, s'a decisu „uniunea“, câ-ci strigându multímea, fâlfaindu stégurile, fluturându peleriele, batându in palmi, si zuruindu sabiele, a strigatu cá d'in trêsnetu „uniune, uniune séu mórte.“

Si atunci, in acestu momentu turburatoriu si amerintiatoriu, unu deputatu magiaru, uitandu-si de demnitatea sa de maturu (!) legislatoru, a saritu la ferést'a salei ce tienea la strada, si de-acolo a sbieratu la multímea undulante pre strade : „uniunea e facuta!“ , si multímea atátu in sala câtu si afara pre trepte, pre sub pórta, pre strade, de ncu a erumtu in refrenulu fâra incetare de „uniune, uniune“ ; si totu atunci, in acelu momentu de frenesia selbatica, unu altu deputatu magiaru sare in midiloculu salei, alérge la buroulu presiedintelui, si implanta acolo unu stindardu magiaru cu inscriptiunea „uniune“. Sgomotulu erá infricosiatu — si acum nu se mai sciá cari sunt deputatii, care este auditoriulu, unde incepe si unde termina recintulu intre care „nemo, nisi membra dietae admittantur“ ? Erá unu chaosu, unu sbieretu, o turba — si diet'a nici la inceputu, cu atátu

mai puțin acumu putea se semene a sala de consultare matura si libera; érá o nundine viforósa, o imbulzéla, un mersu si unu venitu innecatu, si tîpete continue. Multímea de pre strade strigá se véda pre deputatulu sasu Schmidt, si pre episcopulu romanu Lemeni; si-i luara d'in sala, si-i dusera in spate la pórt'a redoutului inaintea tumultului sbiatoriu, si le pusera in mana stindardu magiaru cu inscriptiunea magiara „Unio vagy halál“ (uniune séu mórte); si bietii betrani cu mórtea asupr'a capului loru, au trebuitu se vorbésca la turb'a furibunda dupa placulu ei. Deputatii toti, staturile si ordurile, au paresitu sal'a; multímea dupa ei cu stindardele ce le luasera d'in sala si siedinti'a s'a redicatu...

Si „uniunea“ astfelu s'a facutu; ea astfelu s'a proclamatu; astfelu s'a enunciatu.

Tóte cu ochii mei le-am vediutu; tóte cu urechile mele le-amu audítu; juru pre ele.

Si acumu se ne intrebamu :

Unde s'a observatu aci a) ordinea propositiuniloru regesci; b) ordinulu d'in rescriptu ca propositiunile se se pertracteze conformu articlului XI. dela a. 1791. cu cuviintia, cumpetu si buna ordine; c) prescriptulu acestui articlu, cá intre recinctulu pentru deputati numai ei se se admita, éra ascultatorii in silentiu se fia; d) prescriptulu articlului X. dela a. 1791. cá obiectele dietei cu debita si legale libertate se se pertractéze?

Dar „uniunea“ s'a enuncitu, acést-a s'a intemplatu la 30. maiu; chiar in diu'a candu s'a intemplatu macelulu romaniloru prin secui la Mihaltiu; articlulu despre „uniune“ inse nu s'a desbatutu in specialu. Deputatii sasi si cei ce erau de nascere romani, indata in dílele urmatórie, a pare-

situ Clusiulu ; magiarii au remasu singuri, si au potutu face ce au vrutu.

Cu tóte aceste, articlulu despre uniune, precum l-am specialisatu mai insusu, s'a tramisu la imperatulu spre intarire. Intarirea a urmatu la 10. iuniu. Acésta procedura anca nu este esemta de óre-care precipitatiune. Ci acésta putínu ne impórta, insemnamu numai ca intre membrii comisiunei numita la §. 2. d'in acelu articlu, ocure si numele eppului Andreiu Siaguna, si alu unui Debrezeni Martonu consiliariu de tesauraria, cari doi inse n'au fostu membri dietei; prin urmare si acést-a este nelegalu. Precumu trebe se insemnamu si aceea, ca diet'a d'in Clusiu nepertractandu prim'a si secund'a propositiune d'in rescriptulu regescu, a subminatu tóta constitutiunea Transilvaniei, si a vendutu unu dreptu alu tierei basatu pre legile ei, si cari legi prin alta lege anca nu erau sterse.

Dar dupa legile Transilvaniei (art. IX. 1744) cá legea se aiba valóre, nu e destulu numai aprobarea imperatului, ci este necessaria si santionarea, si apoi tiparirea si provederea esemplariloru tiparite cu subscrierea imperatului, apoi publicarea in dieta si in municipie, si depunerea a câte unu eemplariu originalu in asiá numitele „loca credibilia.“ Prin urmare, articlulu de lege se tramite la imperatulu mai antâiu spre intarire; daca 'lu intaresce, 'i se da form'a de articlu de lege cu introducerea si conclusiunea prevediuta in lege, si se subserne a dóu'a óra la imperatulu spre santionare; si daca 'lu santionéza, se tiparesce in esemplarierele recerute, si se tramite a trei-a óra la imperatulu spre subscrierea toturoru esemplarielor; si daca le subserie, se retramite spre publicare in dieta si in municipie, si spre a se depune câte-unu esemplariu in „loca credibilia.“

Articulul I. despre „uniunea“ d'in Clusiu de la an. 1848. nu are aceste recerintie legali.

Se dîce ca s'a aprobatu la 10. iuniu, si d'in siedinti'a de la 19. iuniu s'a subscernutu spre santionare ; santionarea a urmatu la 11. iuliu 1848., éra d'in siedinti'a de la 18. iuliu se dîce ca s'a d e c i s u tiparirea articlului de lege, subscernerea lui la imperatulu spre subscriere ; se presupunemu ca s'a tiparitu si subscernutu imperatului spre subscriere ; dar' acea siedintia de la 18. iuliu 1848. a fostu cea d'in urma siedintia a dietei d'in Clusiu ; in acea siedintia comisariulu regescu a inchisu sesiunea, éra presedintele gubernialu a dîsu : „cu diu'a acést'a se incheia istori'a legislatiunei in Transilvani'a ;“ si presedintele dietei a dîsu : „asta-di s'a inchisu a dieteloru nóstre ultima dieta.“

Prin urmare articlulu de lege despre uniune, chiar' si candu s'ar' fi subscrisu de câtra principele, ceea ce abîa se pôte afirmá cu positivitate, elu tota-si nu intrunesce tóte calitatile de lege ; câ-ci elu nu s'a publicatu ; elu nu s'a depusu in loca credibilia ; prin urmare elu si in forma este nelegalu, precum in materia este injustu, si batjocuritoriu de drepturile tieriei si de cele ale natiuniloru patriei.

Éca dar' atâte defecte de forme legali — ale articlului despre „uniune“.

Dar' apoi ca acea dieta n'a luatú in nici-o considera-tiune protestulu romaniloru, ci a dîsu ca prin proclamarea principiului de egalitate si stergerea iobagiei, si prin legea uniunei tóte li s'a datu ; dar daca tóte li s'audatu pentru ce diet' a feudala nu s'a desfiintiatu numai decátu dupa stergerea iobagiei, si se se convóce o alta dieta in care sipoporulu eliberatu de iobagia se póta luá parte, si se se póta bucurá de drepturile civili si politice chiar' in representanti'a tieriei ; câ-ci

altminter concluziunile dietei în cestiunea „uniunii“ nu puteau fi valide pentru întregu poporul, fiindu-ca întregu poporul n'a participatu la ele : acea uniune a fostu deciziunea forțiată a unei corporațiuni de caste, éra nu deciziunea liberă a unei reprezentanție de popor.

Dar' apoi ca acea dietă pre langa intervertirea propozițiilor regesci, propozițiunea regéscă pentru romani n'au luat-o în dezbateré, ci contr'a articolului XI. de la 1791., păsându și ordinea și chiar' propozițiunile regesci, îndată după enunțierea forțiată a „uniunii“ a luat în dezbateré o propunere simplă a unui deputat pentru trimiterea de deputați la diet'a Ungariei ; și în 3. iunie, înainte de întărirea articolului despre uniune, l'a și subscernut spre întărire.

Si aici trebe să însemnăm că acestu articol pentru trimiterea deputaților l'a diet'a Ungariei nu este nici întărit, nici sancționat de către principele, și nici nu s'a publicat nici a trecut prin celelalte formalități legale. — Adevărat că principele prin rescriptul său d'în 10. iunie 1848., diu'a în care a întărit articolul despre uniune, a imputerit pre arhiducele Ștefanu, palatinul și locotetoriul Ungariei că să sancționeze articolul despre alegerea deputaților ardeleni la diet'a Ungariei ; dar' întrebăm unde este acea lege în Transilvani'a, care ar' dá asemenea drept principelui ? Si dacă nu există, precum nici nu există o asemenea lege, atunci întrebăm dacă principele a putut face unu act că acest-a de a transmite drepturile maiestăției în o altă persoană, dacă a fost în drept d'icelu, să facă acelu fără unu articol special de lege la care să se învoiescă amândoi factori ai legislațiunii ?

Asiá, articolul de legea numită electorală, actele înse-

si de alegerea deputatiloru, tramiterea, mergerea si participarea loru la diet'a Ungariei — anca au fostu si remanu nelegali; cu atâtu mai vertosu, ca pre candu articlulu despre uniune anca nu erá sanctionatu, pre candu diet'a Transilvaniei inca nu erá incheiata, si pre candu literele convocátorie la diet'a Ungariei, cu cale ori fâra cale, anca nu se emanassera : alegerile in Transilvani'a pentru diet'a Ungariei se faceau in galopu si dupa arbitriu; ba, o parte a deputatiloru magiari alergasera acumu la Pesta fâra nici-o alta alegere, fâra nici o alta basa, de câtu sub pretestu ca legea uniunei acumu este. Palfy, unu deputatu secuiu in siedinti'a dietei Ungariei de la 6. Iuliu, va se dica pre candu diet'a Transilvaniei anca durá, si pre candu articlulu despre uniune anca nu erá sanationatu, si pre candu elu, Pálfy, erá anca deputatu alu dietei transilvane — a declaratú, ca la scaunulu Udvarheiuului, de unde erá deputatu, n'a venitu nici-unu convocatoriú pentru diet'a d'in Pesta, dar Udvarheiuulu l-a alesu, pentru ca ei au lege, legea uniunei!

Eca cumu magiarii paressiau si tiér'a si diet'a Transilvanief, si mergeau in ruptulu capului, cu lege fâra lege, la Pest'a!

Amu vediutu ca, indata dupa enunsierea turburósa a uniunei, deputatii mai toti se dusesera care in catrau. Acì se mai insemnamu ca in ultimele siedintie ale dietei d'in Clusiu, abia erau câte doue-dieci, trei-dieci capete cu presiedinte, deputati, áuditori, si toti; séu pre cumu scrie unu diurnalu *) de atunci : erá in siedintia unu presiedinte, unu membru d'in partea guvernului, unulu d'in partea tablei, unu

*) Vedi „Ellenór“ Nr. 38. de la a. 1848.

regalistu, unu taxalistu, unu deputatu sasu, unulu secuuiu, unulu magiaru, la mės'a verde unulu, unu raportoru in cele urbariali, doi diurnalisti, si unu auditoriu, si — pertractau representatiuni la principele!!

Ce ironia, ce derisiune a celoru mai sante drepturi de autonomìa si independintia a tierei! Ce batjocura de legislatiune!

Ce e mai multu, in siedinti'a de la 23. Iuniu 1848, venindu vorb'a despre processele verbali si despre actele dietei, s'a constatat: ca acele necumu se fia tiparite, darnici macar intregite séu redactate nu erau!

Si apoi o dieta cá acést'a se pretinde ca a decretatu legalmente si in tóta form'a „uniunea Transilvaniei cu Ungari'a“! O dieta cá acést'a, unde intr'o cestiune atátu de grava, precum erá uniunea, se aduceau conclusiuni nu prin matura consultare, ci prin o lovitura de strigete, si fâra se fia permis deputatoru a studiá in forma si in fondu cestiunea — o dieta cá acést'a, unde deputatii nu erau alesii in forma legale, si unde in urma deputatii nu erau presentii in numerulu cerutu de lege — o dieta cá acésta se póta intr'o singura siedintia a schimbá séu a nimici legile fundamentali ale tierei, si drepturile ei santionate prin atâte juraminte ale principiloru si ale staturiloru!?

Dar' tóte inzedar! Magiariloru, o mana de ómeni fanatisati d'in Transilvani'a, li-au trebuitu „uniunea“, cá ajungéndu odata la Pest'a, se póta ajunge mai curendu la Debrecinu, se detroneze dinasti'a. Magiariloru li-au trebuitu „uniunea“ si cu sange, si sangele a urmatu.

Pre câtu legea „uniunei“ a fostu nelegale in fondu si in forma, pre cum amu demonstratu; pre câtu ea s'a fa-

cutu unilateralu, cu vehementia, cu precipitatiune si fortia de câtra magiari : cu atâtu urmarile ei au trebuitu se fia mai funeste, mai terribile.

Revolutiunea a erruptu, si ceea ce s'a facutu nelegalitate in dreptulu publicu alu Transilvaniei, s'a stersu prin fapta, cu arm'a in mana, cu sange. Uniunea s'a nimicitu fâra cá legea nelegale despre uniune se fia apucatu a se realisá : usulu realu si continuu a stersu acêsta lege : si Transilvani'a precum pêne la an. 1848., asiá si dupa aceea prin revolutiune, si dupa revolutiune a remasu independente — independente chiar' si sub domnirea absolutismului, care a urmatu revolutiunei, si a duratu pêne la 20. octobre 1860.

Cele ce amu dîsu pêne aci despre dreptulu publicu alu Transilvaniei si despre nelegalitatea uniunei, au fostu dar', si au trebuitu se fia ratiunea acelui inaltu principiu de justitîa politica, pentru care principele nu numai sub timpulu absolutismului, ci si in diplom'a de la 20. octobre 1860., si in patent'a de la 26. februaru 1861., a tractatu despre Transilvani'a cá despre o tíera autonoma, de sine statátoria, independente atâtu de câtra Ungari'a câtu si de câtra celelalte tieri ale imperiului austriacu, si i s'a recunoscutu in fapta, si i s'a restituitu prin aceste acte nu numai integritatea teritoriale, nu numai administratiunea si justiti'a propria, ci i s'a restituitu anca si independinti'a guvernamentale si legislativa.

Aceste au trebuitu se fia ratiunea, ca imperatulu Franciscu Iosifu, acumu regnante, a declarat pre la a. 1861. mai multoru deputatiuni romane : „ich werde die Union

Siebenbürgens mit Ungarn nie zugeben“ — io nu voui concede uniunea Transilvaniei cu Ungari'a nici-odata.

Aceste au trebuitu se fla ratiunea, ca : acestu imperatu in rescriptulu seu de la 21. iuliu 1861., indreptatu câtra diet'a d'in Pest'a dîce : „dumnia-vóstra sciti ca unele d'in legile de la a. 1848., nu se unescu cu santiunea pragmatica, si prin urmare ele nici d'in punctu de vedere juridicu nu potu avé valóre; dar' si altmintere dumnia-vóstra sciti, ca aceste legi vate ma nu numai drepturile celorlalte provincie, ci ele vate ma in mare parte si interesele nationaliale poporeloru de sub corón'a ungara.... pentru aceea noi acele preste totu precumu nu le-amu recunoscutu pêne acumu, asiá nici pre viitoriu nu le vomu recunósce, fiindu ca la acést-a personalmente nu ne tienemu olegati..... Éra ce se tiene de uniunea Transilvaniei cu Ungari'a, acésta s'a facutu fâra liber'a invoire a natiunei sase si romane, si ede insemnatu ca aceea uniune nici-odata n'a avutu valóre de lege, dupa publicarea deliberatiuniloru facute unilateralmente, ea de facto s'a nimicitu; si preste totu ea nu se va poté pune in lucrare pêne candu locuitorii nemagiari ai Transilvaniei 'si vedu periclitate interesele nationali prin tr'ens'a, si pêne candu interesele si pretensiunile imperiului in asta privintia nu voru fi assecurate pre deplinu.“

Aceste au trebuitu se fia ratiunea, ca : acestu imperatu si principe regnante, ascultandu la a. 1861. opiniunile romaniloru, sasiloru si ungrosecniloru, prin rescriptulu seu de la 19. septembrie 1861. a convocatu diet'a Transilvaniei pentru

4 novembre acelasi anu la Alba-Julia. Dar care, pentru intrigele magiarilor ajunsi acumu éra-si la putere, nu s'a potutu tiené.

Dar' aceste au trebuitu se fia ratiunea, ca : principele acumu regnante, prin rescriptulu seu de la 21. aprile 1863. d'in nou convóca diet'a Transilvaniei pentru 1. iuliu acelasi anu la Sabiiu ; care dieta s'a si tienutu, si câtra care principele atátu in cuventulu seu de tronu de la 15. iuniu 1863. câtu si in rescriptulu seu de la 5. septembre 1863. d'íce despre legile de la a. 1848. si in specialu despre „uniune“ totu acele ce a d'ísu in rescriptulu seu memoratu mai in susu si indreptatu câtra diet'a Ungariei la 21. iuliu 1861.

In urma, aceste au trebuitu se fia, si voru fi ratiunea, pentru care romanii nerecunoscându legalitatea uniunei, staruiescu si pururea voru staruí pentru restituirea in intregu a independentiei si autonomiei statului loru.

Aceste sunt totu atâte ratiuni, totu atâte acte, totu atâte documinte, si totu atâte consideratiuni cari vorbescu, intarescu si assecura drepturile de independentia si autonomia ale Transilvaniei.

Pre langa tóte uneltirile astute ale magiariloru de a impededá ori ce dieta in Transilvani'a, romaniloru, staruinitieloru loru patriotice si nationali, li-au successu, cá representanti'a tierei convocata pentru 1. iuliu 1863. se se póta intruní in aceea-si dí la Sabiiu in otelulu „Imperatulu romaniloru.“ Acì, si prin acésta dieta s'a reapucatu firulu dreptului publicu alu Transilvaniei, care firu erá amerintiatu cu rumpere si perdere prin uniunea fortiata si unilaterale a magiariloru de la an. 1848., si care firu sub revolutiune pa-

rea intreruptu, sub absolutismu erá ascunsu, dar' care firu nici-odata n'a peritu, nici-odata nu erá nimicitu : elu continuá in esistenti'a sa, precum continua firulu toturoru drepturiloru eterne, nealienabili, neprescriptili.

Diet'a Transilvaniei s'a intrunitu la 1. iuliu 1863. in Sabiu.

Nimici mai legitimu, nimicu mai legalu, de câtu acés-ta dieta.

Ea a fostu convocata de principele legitimu alu tierei. Legea i da acestu dreptu. „Generalis dietae, et conventionis nobilium Transylvaniensium, d e r e g i o m a n d a t o, vel domini Waivodae Transylvani Edicto celebrandae“ — dîce Tripartitulul la partea III. tit. 3. §. 10.

Adeveratu ca principele la convocarea dietei a emanatu proprio motu unu regulamentu de alegerea deputatoru. Legalitatea acestui pasiu inse o da si o justifica acea impregiurare, ca elu erá neevitabilu pre langa o lipsa totale a unei legi electorali care se fia fundata pre principiulu reprezentatiunei poporului de o parte, si de alt'a, acelu regulamentu nu violá intru nimicu legile publice-fundamentali ale tierei ; d'in contra, elu erá necessariu, si dictatu de acea inalta justitîa politica, ca la dreptulu de legislatiune se partecipe nu mai multu numai castele privilegiate, cari dupa legile feudali numai singure esercitau acestu dreptu, ci se partecipe acum si poporulu, adeca acea classa a poporului, care prin legile vechi feudali erá cu totulu esclusa de la drepturile politice in tíera, dar' care acum si ea se bucurá de drepturile libere civili. Acestu actu alu principelui nu sta in contradictiune nici cu principiile rationali ale constitutionalismului ; câ-ci principele chiar' in rescriptulu convocatoriu dîce apriatu, ca „acestu regulamentu de ale-

gere 'lu emána in lips'a altei legi aplicabile asta-di, si numai pentru acestu casu“, si provóca pre representatiunea tieriei anume, cá ea „se-si faca o lege electorale, si se o subscérna spre santionare.“ Prin urmare, acestu actu alu principelui, care materialmente cuprinde in sine tóte calitatile constitutionalismului, si care in sensu constitutionalu nu este alta decâtu o emanatiune a dreptului de initiativa — acestu actu, dícemu, nu erá lipsitu de calitatile legalitatii.

In Transilvani'a nu erá lege electorale in sensulu propriu alu cuventului. Articululu XI. de la a 1791. nu tratéza nici despre dreptulu de alegere, nici despre modulu cum se se faca alegerile. Elu tratéza numai despre partile constitutive ale dietei; si aceste sunt: guvernulu, tabl'a regésca, prefectii (comitii, judii, capitaniii supremi), regalistii, deputatii districteloru si cetatiloru libere. D'in art. XII. de la a. 1791. se deduce, si in practica anca erá asiá, ca congregatiunile distrieteloru alegeau deputatii d'in sinulu lor; ér' congregatiunile erau compuse numai d'in nobili, adeca unguri, adeca magiari privilegiati; nenobili, suditii, tieranii, poporulu romanu, care respundea contributiunile si purtá tóte greutatile, erá cu totul exclusu de la congregatiuni, prin urmare erá exclusu de a poté alege si de a poté avé reprezentantii sei. Art. II. de la a. 1848. care a improvisatu unu regulamentu de alegere, este chiar atátu de nelegalu cá si legea despre uniune; elu é facutu pre bas'a legiloru feudali de mai nainte, si esclude pre romani de la drepturile nationali si politice de o parte, de alt'a elu, precumu insu-si díce, é i m p r o v i s a t u n u m a i a d h o c pentru tramiterea deputatiloru nu la diet'a Transilvaniei, ci la cea a Ungariei, unde fâra convoirea romaniloru, nici-odata nu se voru poté tramite legalmente si juridicamente deputati.

Prin urmare, o repetăm ca fatie cu impregiurarea, ca feudalismulu, celu puțin in sensu materialu, si iobagi'a se stersese, fatie cu lips'a totale de o lege electorale, dupa care se póta participá si poporul romanu nu numai la alegere, ci si la eligibilitate : principele a fostu in dreptu a emitte unu regulamentu de alegere basatu pre principiulu representatiunei poporului ; care inse noi, departe de a-lu considerá de celu mai perfectu si corespundietoriu acestui principiu, dar care celu puțin facea possibile intrarea poporului romanu in viéti'a publica de statu a Transilvaniei, si in esercitarea drepturiloru publico-nationali.

Pre bas'a acestui regulamentu s'a intrunitu diet'a Transilvaniei in Sabiiu la 1. iuliu 1863.

Ce a facutu acésta dieta ?

Amu spusu.

Ea a reapucatu firulu vietiei constitutionali in Transilvani'a ; ea a fostu espressiunea factica a dreptului de independintia legislativa a Transilvaniei ; ea a inauguratu de nou dreptulu de propriu guvernamentu, de propria legislativa, de propria justitia si administratiune in Transilvani'a ; ea a reabilitatu constitutiunile de dreptu publicu ale Transilvaniei — si a redatu Transilvani'a sie-si „velut propriam habentem constitutionem nullique alteri regno subiectam ;“ si in asta inalta consciintia legale si juridica, ea, conscia institutiuniloru transilvane basate pre nationalitati, a restituitu natiunea romana in drepturile usurpate si rapite, in drepturile de natiune politica, asemene cu ungro-secuui si sasii, cu cari, romanii si împartísera drepturile cu secle mai nainte, dar' d'in cari drepturi ungro-secuui si sasii astutamente scósera pre romani.

Diet'a dela 1. iuliu 1863. d'in Sabiiu erá espressiunea

dreptului publicu alu Transilvaniei, si realitatea „trium nationum“, ungro-secuiloru, sasiloru si romaniloru.

Transilvani'a erá redata natiuniloru, popórelóru sale.

Popórele ei, ungro-secuii, sasii si romanii, poteau se-si puna bas'a fericirii, prosperarii statului si nationalitatii loru.

Numai atunci, si in acelu modu de guvernamentu si legislatiune propria a Transilvaniei, poteau ei se fia cu toti fericiti. Altmintere, sub alte conditiuni nici-o-data ; celu putíeu nu cu totii, si impreuna. Voru poté fi fericiti unulu câte unulu : ungro-secuiulu sub dualismu adeca ungurismu in Transilvani'a ; sasulu sub centralismu, adeca germanismu in Transilvani'a ; romanulu sub — dissolutiunea si a dualismului si a centralismului, magiaru si germanu : dar' impreuna in Transilvani'a, numai pre bas'a constitutiuniloru acestei-a, numai cu legile ei in mana recunoscutórie de natiunea ungro-secuia, sasa si romana, assecuratórie de limb'a si nationalitatea loru a tuturoru, santionatórie — cá se dícemu asiá — de libertatile loru individuali-personali si individuali-nationali : numai asiá, si in singurulu acestu modu, voru poté ungro-secuii, sasii si romanii se fia fericiti in Transilvani'a. Remanendu totu-de-a-una fideli a peratori ai institutiuniloru tierei ; reformandu-le i m p r e u n a si totu-de-a-una pre bas'a dreptului de independentia si autonomia a Transilvaniei ; sustienendu totu-de-a-una intactu si neviolabilu principiulu libertatii, si libertatea nationale ; assecurandu individualitatile nationali : numai asiá Transilvani'a va fi impacata, si ungro-secuii, sasii si romanii, fii ai ei iubiti si fericiti !

La aceste la tóte erá se puna basa solida si stabila „universitas Valachorum, Hungarorum et Saxonum“ in diet'a Transilvaniei de la a. 1863.

Dupa usulu vechiu, si in sensulu constitutiuniloru Transilvaniei, principele in cuventulu seu de tronu de la 15. iuniu 1863. adresatu dietei d'in Sabiiu, enumera propositiunile regesci cá proiecte de lege pentru alu doile factoru alu legislatiunei.

Prim'a propositiune este : despre inarticularea natiunei romane, si a religiuniloru ei ; adeca : despre egalitatea politica si religiósa a natiunei romane.

A dóu'a, despre egalitatea in viéti'a publica de statu a celoru trei limbe ale tiei : roman'a, magiar'a si german'a.

Celelalte propositiuni sunt despre diferite proiecte de lege, precum o lege electorale, lege pentru organisarea administratiunei, justitiei, despre relatiunile urbariali, banca de creditu etc. etc.

Diet'a, credintiósa traditiuniloru legali, a luat in desbatere prim'a propositiune, si a votatu, a creatu articlulu I. de lege de la an. 1863.

Éca ce contine in scurtu acestu articlu :

1) Natiunea romana, religiunea gr. cat. cá atare si religiunea gr. orient. — religiunile romane, — in sensulu constitutiunii transilvane, sunt si remanu legalmente recunoscute, asemenea celorlalte trei natiuni si patru religiuni.

2) Beseric'a gr. cat. cá atare si beseric'a gr. orient. — beseric'ele romane — in Transilvani'a sunt si remanu libere, autonome si independenti, asemenea celorlalte beserice recunoscute in tíera.

3) Cele patru natiuni recunoscute prin lege, adeca : natiunea magiara, secuia, sasa si romana, sunt si remanu cu totul egali un'a fatie cu alt'a ; si ele, cá atari, in sensulu constitutiunei transilvane, au drepturi politice egali.

4) Numirea diferita a unei séu altei parti de tíera nu constituie si nu da drepturi — prerogative — politice la nici-o natiune.

5) In stem'a marelui principatu Transilvani'a se suscepe insemnu specialu pentru natiunea romana.

6) Tóte legile contrarie acestui articlu, sunt si remanu afara de valóre.

7) Legea presenta intra in viétia numai decátu.

Acestu articlu de lege este destulu de claru, destulu de precisu. Nu-lu mai comentamu.

Diet'a a purcesu mai departe in lucrarea sa, si a luat in desbatere a dóu'a propositiune. Ea a desbatutu, votatu si creatu articlulu II. de lege de la an. 1863.

Acestu articlu la §. 1. díce: Cele trei limbe ale tierei, adeca: limb'a magiara, germana si romana, sunt si remanuegali in viétia publica de statu.

In ceialalti §§-i, reguléza usulu limbелору tierei la parti, la tribunale, la autoritati publice etc. etc.; ei aplica regul'a generale d'in §-ulu primu, la casuri speciali.

Acestu alu II-le articlu concludé cá si articlulu I., si díce ca: tóte legile contrarie acestoru dispositiuni sunt si remanu fâra valóre, si ca dispositiunile aceste intra in putere de viétia numai decátu.

Amendui acesti articli de lege au fostu desbatuti, votati, creati prin reprezentantii legali ai romaniloru, ungrosecuiloru si sasiloru; amendui acesti articli sunt intariti, santionati si subscrisi de príncepele legitimu alu tierei; ei au tóte formalitatile legali; ei s'au publicatu; ei au intratu in viétia numai decátu; ei sunt parte integrante a constitutiuniloru Transilvaniei.

Ei materialmente nu pentru ungro-secui, nici pentru sasi, ci numai pentru romani ar' poté se fia injusti si desfavorabili ; câ-ci pre candu ungro-secuii sunt un'a si acea-si natiune genetica cu [un'a si acea-si limba, pe atunci vedemu ca art. I. dela a. [1863., le da dreptu de duóe natiuni politice, natiune magiara si secuia. Dar' romanii, pentru pacea interna, pentru buna-starea si inflorirea tierei, pentru a nu dá nici macar umbra ca n'ar' fi cu pietate câtra institutiunile patriei, si cu iubire câtra conlocuitoriele natiuni — ei au suferitu acésta anomalia de a face dintr'o natiune, dintr'unu singuru corpu fisicu — duóe.

Prin acesti articli, *n a t i u n e a r o m a n a* in Transilvani'a e redata sie-si ; ea este si remane restituita in drepturile politice-nationali ; poporulu romanu é restituitu in drepturile sale suverane, ce-i competu in tier'a sa. Prin acesti articli, *b e s e r i c ' a r o m a n a* in Transilvani'a é redata libertatii, autonomiei si independintiei sale. Prin ecesti articli *l i m b ' a r o m a n a* é limb'a tierei in Transilvani'a.

Prin acesti articli s'a completatu constitutiunile Transilvaniei ; ei, cumu amu dîsu, facu parte intregante a constitutiunei transilvane. Cine viola acesti articli, comite crima de lesa-constitutiune in Transilvani'a. Nime, numai legislatiunea transilvana póte fi in dreptu de a schimbá, de a modificá, séu de a sterge acesti articli ; ei pêne atunci, sunt si remanu lege pentru Transilvani'a si parte constitutiva a constitutiunilor tierei. Ei au democratizatu institutiunile pêne acumu feudali ale Transilvaniei ; ei au facutu natiuni si beserice egali in tiéra.

Diet'a Transilvaniei de la a. 1863., a mai facutu si alti articli de lege ; in specie articolulu despre legea elacto-

rale ; acest-a inse a remasu nesantionatu de principele ; câ-ci intrigele cresceau, si diet'a s'a dissolvatu.

Ceialalti articlii de lege ai acestei diete nu se refereau la dreptulu publicu alu Transilvaniei nici la drepturile politice ale natiuniloru ei, ci parte la administratiune, parte la justitia si altele de dreptu privatu, economia, comertiu etc.

Cele ce au urmatu dupa dissolvarea dietei d'in Sabiu le-amu vediutu in partea prima a acestui tractatu, si aci amu poté terminá cu constitutiunile Transilvaniei.

S'a mai tienutu inse anca o dieta in Transilvani'a ; diet'a d'in Clusiu de la a. 1865. Acést-a a fostu dieta feudale. Ea a fostu convocata pre bas'a articolului XI. de la a. 1791., prin care, precumu amu vediutu mai in susu, romanii, natiunea romana cá atare, erá esclusa atátu de la dreptulu de alegere câtu si de la eligibilitate. Romanii, cari d'in grati'a alegătoriloru magiari, s'au presintatu acolo cá deputati, n'au facutu, precumu nici nu poteau face alta, de câtu au aretatu intr'o representatiune câtra principele tieriei, ca : o dieta in Transilvani'a compusa pre bas'a articolului XI. de la a. 1791. nu póte avé puterea morale si legitima de a decide a supr'a articolului I. de la a. 1848., alu carui revisiune s'a propusu cá singurulu obiectu de discussiune in acea dieta ; ca prin urmare, nefiindu representata natiunea romana cá atare, ei nu se potu lasá in desbaterea si pertractarea unui obiectu atátu de momentosu precumu este uniunea, fâra cá se nu periclitéze interesele patriei in generalu si interesele natiunei romane in specialu : ca daca diet'a presenta ar' concludere revisiunea uniunei si adoptarea ei, acést-a se va considerá cá si uniunea de la a. 1848. facuta fâra concursulu si in contra invoirei natiunei romane ; róga apoi pre maies-

tate, cá se convóce o dieta transilvana pre o basa corespondietória atátu diferiteloru interese ale tierei, cátu si dreptului publicu transilvanu reabilitatu prin diplom'a dela 20. octobre 1860., amplificatu si recunoscutu d'in nou prin art. I. de lege de la a. 1863. ; acésta basa o da legea electorale votata de diet'a de la Sabiiu, si subscernuta principelui spre santionare.

Éca dar', ca romanii cá la a. 1848. asiá si la a. 1865. au protestatu cu tóta solemnitatea in contra uniunei Transilvaniei cu Ungari'a ; si precumu la a. 1848. asiá si la a. 1865., daca s'a facutu uniunea ea s'a facutu fâra concursulu, fâra invoirea, ba in contra solemnului protestu alu romaniloru. Prin urmare, ceea ce la a. 1848. s'a facutu nelegalu in dreptulu publicu alu Transilvaniei, asemene la a. 1865., acelasiu actu facutu sub acelesi conditiuni, sub acelesi impressiuni, sub acelesi neconsiderari a natiunei romane, nu póte se fia de cátu nelegalu, si injustu, si injuriosu pentru romani. Romanii nu voru recunósce legalitatea actului de la a. 1865. nici-odata, pre cumu nici-odata n'a potutu se recunósca legalitatea uniunei de la a. 1848. ; pentru ca nelegalitate se comite pentru romani totdeauna de câte-ori se tractéza despre ei fâra ei, despre tier'a loru, fara invoirea loru ; si ei, astfeliu de nelegalitati, nu potu se recunósca, fâra a nu se negá pre sine, fâra a nu periclitá esistenti'a loru nationale, si esistenti'a patriei chiar.

De altminterea se insemnamu, ca diet'a d'in Clusiu de la a. 1865., n'a adusu nici-unu articlu de lege.

Prin acésta dieta inse, magiarii, ipso facto ca au intratu in ea, au recunoscutu ca uniunea nu erá fapta complinita, ca ea nu erá legale si obligatória pentru romani, pre cumu ea nu va fi nici-odata, si nici candu pêne atunci

pêne candu romanii, natiunea romana nu se va invoî cá atare, adeca cá natiune, la acea uniune, séu la conditiunile sub care s'ar' voi o uniune ori care intre Transilvani'a si Ungari'a.

Si aci terminamu cu espunerea despre constitutiunile Transilvaniei.

Li-amu vediutu tóte, incepêndu de la timpulu candu romanii, vediendu mórtea ducelui loru Gelu, au datu d r é p t'a cu ungurii, si „dextram dantes“ au impartítu tóte drepturile cu acesti-a — si pêne la timpulu (1867) candu s i n i s t r'a unui ministru-presiedinte magiaru a luat romaniloru si Transilvaniei tóte drepturile !

Romanii asta-di sunt afara de constitutiune ; constitutiunile in Transilvani'a sunt arbitrarmente suspinse.

Romanii au de a le reinvié. Se speramu ca le voru reinvié ; câ-ci nu ministrii ci drepturile sunt eterne ; nu sinistr'a ci drépt'a é mai tare.

Se credemu in drepturile nóstre ; se lucramu, se lup-tamu in ele, prin ele si pentru ele.

PARTEA III.

CONCLUSIUNE.

Se resumemu, se concludemu si se terminamu.

Amu vediutu in partea prima : cum romanii la venirea unguriloru in Transilvani'a, au impartitu cu acesti-a tóte drepturile loru civili, politice si besericesci.

Ei impreuna constituiau corporatiunea publica, cunoscuta sub numirea de „Universitas regnicolarum Hungarorum et Valachorum“ ; aici exercitau ei drepturile publico-politice ale tieriei. Esercitiulu religiuniloru erá liberu.

Dar' amu vediutu ca mai tardu, numirea si institutiunea de „Universitas regnicolarum Hungarorum et Valachorum“, s'a metamorfosatu in numirea si institutiunea de „Regnicolae nobiles“ ; carei-a s'au adaosu apoi „regnicolae siculi et saxones“.

Apoi acestoru numiri s'a substituitu numirea de „natio nobilium, siculorum et saxonum.“

Si in urma „nobiles“, séu „natio nobilium“, s'a transformatu in „natio hungarica“.

Asiá s'a transformatu si formatu sistem'a de „trium nationum“, a deca a natiunei magiare, secui e si sase, escludendu cu incetulu, cu incetulu pre natiunea romana ; si cucerindu si usurpandu magiarii, secuii si sasii tóte drepturile numai si singuri pentru sine.

Asiá, s'au desceptatu in urma romanii „Universitas Valachorum“, ca ei nu sunt alta in tier'a loru de câtu „misera plebs contribuens“ si „rustici glebae adstricti.“

Omulu se mira, cum romanii de atunci, nu s'au opuscu cu tóta energia, si cu tóta forti'a dreptului loru con-

tr'a aceluí processu de descompunere a esistentiei loru politice si nationali !? Cum romanii nu s'au intrepusu cu tóte puterile, pentru assecurarea vietiei loru de natiune politica si publica in statu ?! Cum s'au lasatu amegiti, cá „universitas Hungarorum et Valachorum“ se se prefaca in „regnicolae nobiles“, acesti-a in „nobiles“, si acesti-a in „natio hungarica“ ?!

Injustiti'a, astuti'a, amegirile, intrigele, uneltirile, ba lasítatile chiar' — se vede ca domniau si atunci, pre cum ele domnescu si in diu'a de asta-di.

Amu vediutu apoi, ca paralelu cu descompunerea si stergerea esistentiei politice a romaniloru in Transilvani'a, se efectué totu cu aceea-si injustitia, astutia, amegiri, intrige si uneltiri si descompunerea si nimicirea besericei romane, si pre candu romanii s'au desceptatu cu „quatuor receptae religiones“, catolic'a, reformat'a, unitari'a si luteran'a in tiéra, au vediutu ca religiunea loru romana, erá numai tolerata !

Sistemei de „trium nationum“ s'a adaosu sistem'a de „quatuor receptae religiones“. Romanii erau esclusi si de la un'a si de la ceealalta. Asiá, in câtu daca unu romanu, ar' fi vrutu se esercite drepturi publice-politice in tiér'a sa, trebuia mai antâitu se-si nege si natiunea si religiunea, si se tréca nu numai la un'a d'intre cele „tres nationes“, ci si la un'a d'intre cele „quatuor receptae religiones ;“ cá-ci esercitarea drepturiloru politice erá conditiunata de la aceste duóe sisteme. Asiá dar' nu erá destulu cá romanulu se fia „nobilu“ séu mai in urma se se faca magiaru, sasu ori secuiu, ci trebuia anca se-si lapede si legea, si se tréca la un'a d'intre cele patru religiuni recepte.

Amu vediutu apoi ca magiarii neindestuliti cu asupri-

rea politica si besericésca, si cu glebe-adstrictiunea romanilor, neindestuliti cu atâte legi asupritórie si batjocoritórie ce au creatu contra natiunei si religiunei romane — in urma au voitu a le stinge si limb'a si nationalitatea, si a le intrude limb'a si nationalitatea magiara.

Dar' amu vediutu apoi si aceea, ca in urma chiar' magiarii au fostu necredintiosi drepturilor tierei, si au instrainatu-o magiariloru d'in Ungari'a.

Pre langa aceste inse, amu vediutu si ceea ce faceau si ce diceau romanii.

Ei au protestatu cu cuventulu, cu proteste solemne si câte-odata si cu arm'a in mana contra acelu legi asupritórie.

Ei s'au adressatu câtra acei-a cari li-au luat drep-turile, si le-au cerutu, le-au pretinsu inderetru.

In specialu, la a. 1700, au dîsu si au pretinsu cá natiunea si religiunea romana se nu se mai considere de tolerata, ci de natiune si religiune recepta, asemenea cu celelalte trei natiuni si patru religiuni recepte in tíera.

La a. 1744. s'au adressatu catra diet'a tierei, si pre cale legale au cerutu recunóscerea natiunei si religiunei romane, si restituirea loru in drepturile politice, natiionali si besericesci, asemeni cu celelalte nationalitati si religiuni ale patriei.

La a. 1791., s'au adressatu de nou catra diet'a tierei, si au cerutu totu ce au cerutu la a. 1744.

La a. 1834. au reinnoitu petitiunile de pêne acumu, si au pretinsu totu cele ce pretinsesera in petitiunile de mai nainte.

La a. 1842. au protestatu contra legiloru asupritórie limbei si nationalitatii romane, si au declarat in fati'a lu-

mei „nullo unquam tempore, nos, nationemque nostram lege obligari posse, quae moribus ac religioſitati periculum ac obicem, nationalitati vero ruinam parat ac interitum.“

La a. 1848., natiunea romana a facutu de sine, si a declaratu independenti'a sa politica, nationale si besericésca, asemene cu celelalte natiuni si religiuni ale patriei; au rugatu pre aceste, se îde in consideratiune drepturile natiunei si religiunei romane, si — se nu instraineze tiér'a; au protestatu in contra a ori ce uniune a Transilvaniei cu Ungari'a; ei au dîsu: nu ne unimu cu tiér'a unгурésca; nu ne vindemu tiér'a; nici-o lege mai multu de noi fâra de noi.

Magiarii inse au fugitu la Pest'a, si precumu in trecut, asiá nici acumu n'au luat in consideratiune pretenſiunile romaniloru.

La a. 1849., romanii au cerutu si pretinsu unirea toturoru romaniloru d'in monarchi'a austriaca intr'unu singuru corpu nationalu si constituitoru parte integrante a Statului.

Nu li s'a datu.

In intervalulu aniloru 1850 pêne la 1860., romanii au fostu asemeni unguriloru in — suferintie si greutati.

La a. 1861., romanii de nou se dechiara de natiune politica si independente, si de parte integrante a tierei, si intru tôte asemene cu celelalte natiuni ale patriei.

La a. 1863., se intrunescu reprezentantii ungro-secuiloru, sasiloru si romaniloru, si in dieta legale a tierei, si prin concludu formalu, prin lege fundamentale a tierei restituiescu natiunea romana in tôte drepturile politice si nationali, si beseric'a romana o restituiescu asemene in drepturile ei de libertate, autonomia si independintia.

La a. 1865., magiarii cá si candu le-ar' fi parutu reu

de ce au facutu, éra-si au fugitu la Pest'a, si sunt acolo pêne in diu'a de asta-di.

Se speramu ca voru vení la minte, si éra-si se voru întórce, si voru primí si a trei-óra d e x t r a romaniloru, precumu o au primitu mai antâiu sub Tuhutum si a dou'a óra in diet'a din Sabíiu de la a. 1863.

Dee ceriulu, cá n u a d i - m â n e se fia pré-tardîu !!

Amu vediutu in partea a dóu'a constitutiunile Tranniei.

Amu vediutu pactele convente intre principe si tíera ; diplomele principiloru assecuratórie de independinti'a si auto-nomi'a principatului, si a tóte drepturile lui de statu suveranu ; conditiunile sub cari tier'a primiá pre domnitori, si juramintele acestor-a pre constitutiunile si legile tieriei ; tractatele ce reguléza potestatea si drepturile domnitoriului, si assecura potestatea legislativa si guvernamentale in marele principatu alu Transilvaniei.

Amu vediutu tóte aceste acte, si tóte legile de dreptu publicu alu Transilvaniei ; amu vediutu relatiunea juridica intre principe si tíera, basata in aceste acte, si confirmata prin legi ; amu vediutu drepturile si detorintiele loru reciproce.

Se mai repetimu aceste legi si acte ?

Tóta lumea le scie.

Ele, dela venirea Transilvaniei sub cass'a habzburgica, sunt :

Diplom'a Leopoldina de la a. 1691.

Resolutiunea alvintiana de la a. 1693.

Sanctiunea pragmatica primita la a. 1722. si trecuta in condic'a legiloru la a. 1744.

Decretele mai multoru comitie (adunari legislative) si mai alesu ale celoru de la anii 1790—91.

625-153

Si alte mai multe decrete, rescripte si juraminte.

Si in urma decretele, legile adunarii legislative de la a. 1863.

D'in tóte aceste amu vediutu si aceea, ca intre Transilvani'a si intre Ungari'a nu este alta legatura decâtu comuniunea domnitoriului, ele nu sunt altminterea unite de câtu numai si singura in person'a principelui.

Amu vediutu apoi nelegalitatea si absurditatea „uniunei“ pretinsa de magiari.

Cu unu cuventu amu vediutu autonomi'a si independenti'a Transilvaniei cu principe propriu, guvern propriu, legislatiune propria, administratiune, justitia, contributiune, militia, si tóte proprie si neaternate de alta tíera, de altu guvern strainu.

Amu vediutu inse si aceea, ca constitutiunile Transilvaniei erau institutituni feudali ; bas'a loru erá sistem'a de trei natiumi si patru religiuni, intre cari natiunea si religiunea romana cá atare nu se numerá.

Abiá la a. 1863. erá se se introducea sistem'a reprezentativa, dupa ce adeca, natiunea si religiunea romana incetandu de a fi numai tolerata, ea s'a restituitu in drepturile sale, si s'a declarat prin lege de libera si egale in tíer'a sa.

Si amu vediutu d'in tóte aceste, ca in institutiunile Transilvaniei se afla tóte criteriile unui statu constitutionalu.

Potestatea legislativa este impartita între principe si diet'a tieriei.

Diet'a are se se conchiame in totu anulu.

Dreptulu de initiativa lu are atátu principele câtu si adunarea legislativa ; cu acea restrictiune inse, ca propositiunile legesci, adeca proiectele de lege cari vinu d'in initiativ'a

principelui, trebuie să se pertractă mai înainte de ori ce' alta propunere său proiectu de lege, și numai după ce s'au pertractatu acele, potu a se luá în desbatere și alte propositiuni ori proiecte de legi.

Principele are dreptulu de a santioná său de a refusá intarirea proiecteloru de legi.

Adunarea legislativa 'și alege singura pre presedintele seu ; ea póte constringe pre principe cá se convóce diet'a.

Siedintiele sunt publice ; desbaterile se publica. Legile santionate trebe se se publice, pentru cá se aiba tóte formalitatile de lege valida.

Membrii adunarii sunt liberi în opiniunile lor, și pentru aceste nu sunt respundietori nimerui ; legea garan-téza libertatea cuventului.

Principele trebe se jóre pre constitutiune.

Adunarea legislativa votéza budgetulu, și militi'a ; ea controléza puterea esecutiva.

Este anca de insemnatu ca districtele, comitatele, cetatile, său ori ce comuna de sine-statatória, are dreptulu de a-si face statute proprie și speciali ; se cere numai cá acele se nu fia în contradícere cu constitutiunile tieriei.

Potestatea legislativa este despartita de potestatea esecutiva.

Acést-a este rezervata principelui, dar' trebe se o esecute conformu legiloru tieriei ; și principele, în esecutarea acestei potestati, este controlatu prin dieta, guvernul și municipie.

Anume, principele nu numesce de-adreptulu oficiali la nici-o autoritate publica fia administrativa, fia de justitia în tíera, ci adunarea legislativa alege său candidéza ; ea alege pre presedintele și pre toti membrii guvernului, și principeel

'i intaresce. Gubernulu propune numirea judecatorilor la curtile mai inalte. Municipiele candidéza si propunu pre asiá numitii comiti supremi ; ele 'si alegu pre prefecti, vice-prefecti, si tóta magistratur'a atátu in cele administrative câtu si in cele judecatoresci.

Asiadar organele puterei esecutive nu se numescu de-a-dreptulu de câtra principele tieiei ; ci ele in parte se numescu de câtra acest-a numai in urm'a candidatuniloru, éra o parte se alege de câtra reprezentantiele tieiei, si ale municipieloru.

Oficialii jóra credintia nu numai principelui, ci si tieiei, si punu juramentu ca voru tiené legile si sustiené libertatile tieiei. Ei sunt inamovibili ; ei sunt responsabili.

Principele are se asculte consiliulu consiliariloru sei, si fâra scirea si consiliulu acestor-a nu póte tractá despre negótiile nici interne nici esterne ale tieiei ; nici a incheiá tractate cu alti domnitori séu alte tieri ; nici a trimete consuli, ori ambasadori la alte puteri ; nici a primí consulii, ambasadorii altoru puteri, nici a-i ascultá séu dimissioná ; nici a face donatiuni séu distributiuni ; nici a numí deregători séu comandanti ; nici a face nimicu, cum amu dîsu, fâra scirea si consiliulu guvernului tieiei.

Consiliarii principelui jóra, precum amu dîsu, credintia domnitoriului si tieiei, ca voru sustiené legile si libertatile 'ei ; si sunt detori a dá principelui consiliurile cele mai bune si mai salutari pentru tíera ; si daca óre-care d'in consiliari ar' dá principelui consiliu periculosu si vatematoriu legiloru si libertatiloru tieiei, elu cade in nota de infidelitate si se scóte afara d'in tíera.

Aceste sunt constitutiunile Transilvaniei.

Vediendu tóte aceste de o parte, ér' de alt'a vediendu sclavi'a politica a romaniloru, vediendu ca ei sunt afara de constitutiune, si ca constitutiunile Transilvaniei sunt suspinse : pare ca, de sine 'ti vine si ti se pune intrebarea :

Ce e de facutu ?

Nimicu alta de cátu ceea ce amu facutu pêne acum. A luptá, si pururea a luptá.

A cere cu bun'a, a petrinde in dreptu, a vindicá cu legea.

A tiené la independenti'a si autonomi'a Transilvaniei, si la drepturile natiunei romane, respectandu drepturile celorlalte natiuni.

A cere de la monarchu — pêne candu avemu dreptu de a fi supusii lui — convocarea dietei transilvane, pentru cá astfeliu romanii se fia restituiti in drepturile nationali si politice, si pentru cá Transilvani'a si partile ei se fia restituite sie-si.

A spune monarchului si puterei, ca imperiulu numai asiá póte subsiste, si numai asiá 'si póte conservá starea de mare putere européna, daca tierile cari 'lu compunu voru fi restituite in autonomi'a loru avitica si propria constitutionale, si daca popórele tóte voru fi assecurate in existenti'a loru politica-nationale.

Cum ? Cine se céra, cine se spuna ?

Prin scrisori, prin petitiuni, prin memorande. Particulari, comune, districte, reuniuni, intruniri.

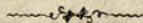
Se céra, si se spuna ca : sistem'a de acum a dualismului nu mai este de sustienutu. Trebe adoptatu sistemulu federalismului pre bas'a autonomiei tieriloru, combinata cu principiulu nationalu.

Transilvaniei, fiindu ca despre acést'a vorbimu in spe-

cialu, si care 'si are autonomi'a si constitutiunea sea, trebe redade partile ei d'in Ungari'a, precum si Bucovin'a ; Transilvani'a are dreptu si istoricu si naturalu si legalu la aceste. Germanii d'in Bucovin'a cá si sasii séu ungro-secuui d'in Transilvani'a, cá si ungurii cari locuiescu in Banatu séu in celelalte parti ale Transilvaniei, 'si afla garantate drepturile loru natiunali, civili si politice, in constitutiunile si legile Transilvaniei.

Astfeliu apoi Transilvani'a cu Ungari'a propria, cu Croati'a etc. se intre in confederatiune : imperiulu austriacu se fia o confederatiune de tieri si popóre libere, unde aceste tieri si aceste popóre tóte se-si aiba libertatea si espressiunea nationale, autonomi'a propria si independenti'a legislativa si guvernamentale, unite in person'a principelui cá capu alu confederatiunei.

Barbatii de statu ai Austriei, si mai alesu ai Ungariei, véda cá nu adi-mane, si chiar in momentele de fatie candu nuori grei amenintia orizontulu Europei — in urma tóte, tóte se fia prétardiú !!

APENDICE.

Amu dîsu la pagin'a 101., ca magiarii d'in Transilvani'a la a. 1865. é r a - s i au fugitu la Pest'a.

Asta-di tóte semnele ne aréta ca magiariloru nostri ardeleni le pare reu de fug'a loru. In Transilvani'a, in diet'a Pestei chiar', nu arare-ori se plangu ca „uniunea nu le-au adusu nimicu.“

Se speramu ca d'in dî in dî voru veni la convictiunea, ca „uniunea é mortea loru.“

Dar' alt'a este ce vremu se adaogemu aci.

Magiarii ardeleni, dupa ce la a. 1866. au venitu la diet'a d'in Pest'a, dominati de trem'a fugei ce au facutu d'in Transilvani'a pêne aici — au starnitu se se mai faca anca o lege de uniune !

Ce erá mai usioru, de câtu cá magiariulu se-si faca lege sie-si !

Si la a. 1868. diet'a d'in Pest'a mai face o lege, art. XLIII., care se numesce „despre regularea uniunei intre Ungari'a si Transilvani'a.“

Dar', fiindu-ca acésta lege nu póte fi obligatória pentru Transilvani'a, nu vomu intrá in critic'a ei.

Ceea ce voimu a adaoge cá apendice tractatului nostru este, ca in acea dieta deputatii romani d'in Ungari'a au protestatu contra acelui articlu, anca inainte de a se votá de câtra magiari.

Éca proiectulu de resolutiune a deputatiloru romani.

„Considerandu ca, tieretele : Ungari'a, Croati'a-Slavoni'a-Dalmati'a, si marele principatu Transilvani'a, constituiescu statulu coronei Stlui Stefanu ;

„considerandu, ca aceste tieri, in specialu Transilvani'a si Ungari'a, in puterea santiunei pragmatice, si in puterea altoru legi si documente de dreptu publicu, parte anteriori parte posteriori, au fia-care pentru sine dreptu de guvernamentu si legislatiune propria si independinte ;

„considerandu, ca dupa santiunea pragmatica primita de adunarea legislativa a Transilvaniei la a. 1722. si trecuta in condic'a legiloru la a. 1744., intre Transilvani'a si cass'a domnitória, este acea legatura independinte, care este intre Ungari'a si intre aceea-si cassa domnitória ;

„considerandu, ca dupa identitatea de interesse in Ungari'a si Transilvani'a, é de doritu intre ele o legatura mai strinsa de cátu ceea ce este in santiunea pragmatica ;

„avendu in vedere ca art. I. de lege de la a. 1848. d'in Clusiu, anca si atunci candu acel-a n'ar' cadé sub esceptiuni de forma si materia, elu nu é decretatu de o representatiune a poporului ci numai de o corporatiune de caste ;

„avendu in vedere, ca ide'a fundamentale a unei legature intre Ungari'a si Transilvani'a nu póte avé de basa decisiunile unei corporatiuni de caste, ci desvoltarea spirituale si materiale a popóreloru d'in ambe tierile ;

„avendu in vedere, ca legatur'a intre aceste duóe tieri, numa atunci póte fi stabile si salutare, daca la regularea acelei legature se voru luá in considerare interessele popóreloru nu numai d'in un'a ci si d'in cealalta tíera ;

„avendu in vedere, ca acésta luare in considerare

numai atunci é possibile, daca atátu un'a câtu si cealalta tíera 'si are representanti'a sa de poporu ;

„avendu in vedere, ca deslegarea acestei cestuni de o legatura intre Ungari'a si Transilvani'a nu póte compete esclusivu reprezentantieii poporului numai d'in un'a séu numai d'in cealalta tíera, cí ea trebe se fia impartíta intre reprezentantieile de poporu a amenduóe tierile ;

„avendu in vedere, ca Transilvani'a in 1848. n'a avutu, si nici asta-di nu are reprezentantia de poporu ;

„in considerare, ca in Transilvani'a, dupa relatiunile ei de dreptu publicu de la a. 1848. incóce, o lege electorale necessaria pentru intrunirea unei reprezentantie de poporu, nu é possibile altminterere de câtu prin ordinu maiestaticu ;

„in considerare, ca unu astfeliu de ordinu maiestaticu alu carui legalitate zace in neevitabilitatea lui, nu numai ca nu sta in contradícere cu principiile rationali ale constitutionalismului, cí anca este conditiunea principale a acestui-a, si cá atare cu atátu este mai de justificatu cu câtu elu materialmente cuprinde in sine tóte calitatile constitutionalismului ;

„in considerare, ca astoru calitati asta-di mai multu ar' corespunde spiritulu artículului V. de Posionu de la a. 1848.*)

„in considerare, ca chiamarea legislatiunei nu póte fi aceea, ca legandu-si manile prin decisiuni trecute, se subordine interesele poporului legiloru timpiloru trecuti, si asiá viitoriulu se-lu subordine trecutului, scopulu midi-lóce-

*) Séu art. de lege electorale de la a. 1863. d'in Sa-
biiu subscernutu spre santionare.

loru, cî chiamarea, ba detorinti'a legislatiunei este, a creá legi in interessulu poporului :

„D'in aceste considerante, si avendu in vedere ca proiectulu de lege despre uniune este in directa contradicere cu cele ce s'a dísu mai in susu :“

Deputatii au pusu la buroulu camerei resolutiunea, cá :

„Camer'a se nu se demitta in desbaterea proiectului de lege alu ministeriului despre uniunea Transilvaniei cu Ungari'a ;

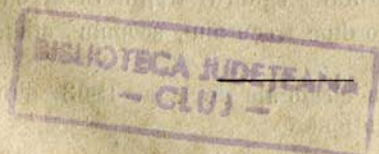
„cî guvernulu responsabilu, cu aprobarea maiestatii sale, emanandu unu regulamentu de alegere dupa principiile articlului V. de Posionu de la a. 1848. si pre bas'a representatiunei poporului, se midi-locésca cátu mai curéndu convocarea dietei Transilvaniei, si prin impreuna intielegere a dietei Transilvaniei cu diet'a Ungariei, se faca possibile deslegarea definitiva a acestei cestiuni.“

Éca dar', ca de câte-ori magiarii au tractatu singuri cestiunea „uniunei“, romanii totdéuna au protestatu.

Resolutiunea deputatiloru romani, care am reprodu su mai in susu, nu é alta de cátu protestu solemnu contra „uniunei.“

Am crediutu de necessitate istorica a adaoge acestu documentu tractatului nostru ; elu anca ne póte servi de indreptariu pentru cele ce amu avé de a face asta-di.

FINE.

ERORI DE TIPARIU.

Pag.	ord.	in locu de	a se pune
4	23	tier'a	tiéra
6	4	póle	póte
6	21	a	au
9	1	clerulu	clerulu romanu
9	9	câ-ci	câ-ci
10	13	'sischimbara	'si schimbara
10	29	'sitramite	'si tramite
11	14	ca-ci	câ-ci
16	8	representativase	representativa se
19	20	'sireclama	'si reclama
19	22	a	au
20	24	câ-ci	câ-ci
21	3	studiosa mente	studiosamente
22	26	n'a	n'au
26	17	tacsédia	tacséza
26	21	Clnsiu	Clusiu
26	31	pro perá	properá
27	6	fara	fâra
28	1	punt ele	puntele
36	17	revindicati si se	revindicati li se iau si se
41	30	puntalu	puntulu
45	16	factu	fâcutu
46	24	primogeniturea	primogeniturae
60	19	cenvente	convente
65	14	Easi	ea'si
65	22	si 'n	si 'n ce
69	12	crim'a	crima
87	7	Nimici	Nimicu
89	28	si	'si